

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

Prevence šikany a sociální klima ve školním prostředí

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Ing. Irena Ocetková, Ph.D**

**Vypracovala:
Alena Slivanská**

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Prevence šikany a sociální klima ve školním prostředí“ zpracovala samostatně s konzultační pomocí vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Ing. Ireny Ocetkové, PhD a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 15. 3. 2009

.....
Alena Slivanská

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Ing. Ireně Ocetkové, PhD za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi Liborovi, celé rodině a přátelům za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce a které si nesmírně vážím.

Alena Slivanská

OBSAH

Úvod	3
I TEORETICKÁ ČÁST	
1. O šikaně	5
1.1 Co je to šikana?	5
1.2 Místa výskytu	6
1.3 Důkazy existence školní šikany	6
1.4 Příčiny šikany	7
1.5 Členění	8
2. Otázka prevence	10
2.1 Další opatření k prevenci	12
2.2 Škola podporující zdraví	15
3. Terminologie týkající se školního klimatu	18
3.1 Prostředí, prostředí školy	19
3.2 Klima, atmosféra	19
3.3 Školní klima	19
3.4 Klima školní třídy	20
4. Současné přístupy zkoumání klimatu	22
5. MŠMT a prevence	24
5.1 Primární prevence	24
5.1.1 Základní pojmy	25
5.2 Strategie prevence sociálně patologických jevů	25
5.2.1 Organizační systém primární prevence ČR	26
5.3 Školní preventivní program pro základní školy a školská zařízení	27
5.3.1 Škola a rodiče	29
5.3.2 Minimální preventivní program	29
5.4 Metodický pokyn ministra školství k prevenci šikanování	30
5.4.1 Charakteristika šikanování	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	
6. Cíl výzkumu	32
7. Použité metody	33

8. Popis respondentů	35
9. Popis výsledků	37
10. Shrnutí výsledků	45
Závěr	47
Resumé	49
Anotace	50
Literatura a prameny	52
Přílohy	54
Příloha č. 1	
Příloha č. 2	

Úvod

Pojem šikana je v současné době velice diskutované a medializované téma, jenž je středem zájmu odborníků, ale i široké veřejnosti. Problematika se totiž zdaleka netýká jen resortu školství a oblasti pedagogiky, jedná se o komplexní problém, zasahující všechny věkové kategorie. Člověk se s tímto jevem může setkat od útlého dětství v rodině, následně ve výchovných a vzdělávacích zařízeních všeho druhu, zájmových klubech či sdruženích, na pracovišti, až po domov důchodců. Šikana je poruchou společenských vztahů, může se tedy vyskytnout všude, kde lidé vstupují do vzájemných sociálních interakcí.

Téma jsem si vybrala na základě spojitosti se studovaným oborem sociální pedagogika. Problematika šikany je závažným společenským problémem patologického charakteru a sociální pedagogika je oborem, který se zaměřuje na optimalizaci života v dané společnosti, jenž reaguje na její současný stav a změny v sociálním prostředí. Dále zkoumá a analyzuje život jedince, skupin a sociálně výchovných jevů, sleduje sociální aspekty výchovného procesu a vztah výchovy a prostředí. Snaží se kompenzovat potřeby jedince a celé společnosti, rozvíjet harmonickou osobnost a hlavně nabízet sociálně výchovnou pomoc ohroženým či znevýhodněným skupinám. Zlepšení společenských podmínek v návaznosti na poznatky z ostatních vědních disciplín je primárním cílem sociální pedagogiky. Pojem šikana, primární prevence, sociální prostředí a platné předpisy Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) v oblasti prevence a šikany, na které jsem se v práci zaměřila, do celkového vzorce tohoto vědního oboru zcela zapadají. Inspiraci jsem nasbírala i od odborníka zabývající se šikanou, etopeda a psychoterapeuta Dr. Michala Koláře, jenž je autorem mnoha knih a studií, publikuje o problematice šikany v odborných časopisech, přednáší na vysokých školách a spolupracuje s MŠMT. Na základě průzkumů vyslovil myšlenku propojit školní vzdělávací program, který rozvíjí příznivé sociální klima, se speciálním programem proti šikaně. Proto jsem se ubrala ve své práci touto cestou. Samotná problematika šikany je velmi obsáhlým tématem, mou snahou bylo téma zúžit a zaměřit se jen na určitou část.

Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části předkládám informace, které jsem čerpala z odborné literatury, sborníku příspěvků z konference České pedagogické společnosti, přehledových studií, platných předpisů MŠMT, internetu atd. Jednotlivé kapitoly se ztotožňují se zaměřením práce popsaným výše. Pro

praktickou část jsem nakonec zvolila dotazník určený rodičům, jejichž děti navštěvují základní školu. Mé předešlé záměry se změnilo poté, co se mi nepodařilo uskutečnit původně plánované sociologické šetření na mnou vybrané škole mezi žáky. Až to mě přesvědčilo, co může způsobit pouhé vyslovení slova „šikana“ a jak dalece je problematika citlivá a kontroverzní. K této části jsem chtěla také podotknout, že ačkoliv je fenomén šikany velmi angažovaným společenským tématem, ke kterému existuje velké množství odborné literatury, neskýtá záruku nových závěrů či pohledů na tento jev. Nevýhodou je, že po vyslovení určitých hypotéz nemohu dospět ke zvlášť závratným zjištěním. Proto jsem hledala možnost, podívat se na věc z jiného úhlu a sociologické šetření mezi rodiči je velmi zajímavou volbou.

Cílem teoretické části je ujasnění pojmů a představení odborných názorů. V praktickém oddíle jsem v prvopočátku zformulovala cíle celého průzkumu a stanovila si výzkumné otázky. Následuje vymezení a charakteristika použitých metod výzkumu, popis respondentů a dále pokračuji samotným průzkumem, jeho vyhodnocením a závěrem.

Součástí práce jsou i přílohy, které obsahují vzor dotazníku a vypracovanou tabulku s výsledky dotazníku dle jednotlivých ročníků ZŠ.

I TEORETICKÁ ČÁST

1. O šikaně

Práce pojednává a zaměřuje se na primární prevenci a sociální klima ve školách spojených s fenoménem šikany. V úvodu teoretické části práce bych ráda přiblížila samotný pojem „šikana“ v obecné rovině. Pokusím se charakterizovat tento jev bez bližších pojednání o mechanismech, stádiích, důsledcích a aspektech rozpoznání, bez přesných postupů vyšetřování, popisů aktérů a vysvětlování hlubších souvislostí k pochopení problematiky. Podotýkám ale, že i když se ve své práci nevěnuji výše uvedeným charakteristikám, znalosti tohoto druhu jsou mimořádným prostředkem a základním předpokladem v budování systému prevence.

1.1 Co je to šikana?

Pavel Řičan¹ uvádí: *Slovo šikana je odvozeno z francouzského „chicane“, což znamená zlomyslné týrání, obtěžování, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, a to například ve vztahu k podřízeným nebo vůči občanům, na nichž šikanující úředníci zbytečně požadují další a další nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat apod.*

Šikana je chováním asociálním a patří mezi patologické formy mezilidského soužití. Vyjadřuje nepoměr sil mezi aktéry a převahu agresora nad obětí nejen v rovině fyzické, ale i psychické. Důsledkem je záměrné, úmyslné a opakované poškozování jednotlivce, skupiny a společnosti vůbec, formou pošlapávání práv a důstojnosti slabšího článku. Jedná se tedy o chování, jehož cílem je někoho zastrašit, zesměšnit, ohrožit či jinak mu ublížit prostřednictvím agrese a manipulace. Klíčovými pojmy šikanování jsou slova: sociální deviance, násilí, agresor, oběť. Mechanismu šikanování a vnitřní dynamice vývoje tohoto sociálně patologického jevu je nutno nejdříve dobře porozumět. Seznámení se s tímto problémem ve všech jeho podobách je předpokladem účelného řešení a důležitým faktorem v oblasti prevence. Porozumění je důležité i pro získání vnímavosti pro varovné signály, které začínají zapadat do celkového vzorce pro problematiku šikany. Následky totiž mohou negativně a zásadně ovlivnit další výchovu obětí i agresora.

---

¹ Řičan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha, Portál 1995, s. 25

1.2 Místa výskytu

Přestože se chci zabývat prevencí a pojmem šikany hlavně v oblasti školství, domnívám se, že důležité je též poukázat na to, že se s ní můžeme setkat i mimo toto prostředí. Může to být v rodině, v dětském domově, v diagnostickém či výchovném ústavu, v nemocnici, sportovním klubu, na vojně, ve vězení, tak i v zaměstnání. Může se tedy odehrávat se na poli partnerských, sousedských, pracovních či jiných vztahů. Jde o jejich celkovou poruchu.

Jak uvádí Bendl:² „Šikana patří mezi nejzávažnější negativní jevy v současné škole. Není to pouze záležitost spadající do oblasti pedagogiky, ale jedná se o komplexní problém psychologický, sociologický a mravní. Nejedná se pouze o jev spojený se školou. Šikana se rovněž netýká jenom věkové skupiny dětí a mládeže, nýbrž zahrnuje celé věkové spektrum“.

Škola jako taková je součástí společnosti a odehrávají se v ní procesy, které věrně odráží chování, jaké společnost propaguje či toleruje. Problémem je, že dnešní podoba společnosti dává volnost a svobodu realizaci sklonů k agresivitě spojených s mocí, tržním mechanismem a penězi a promítá tak často rivalitu do společenských vztahů. Absence důležitých morálních principů způsobuje první zárodky šikany. Samotní rodiče v mnoha případech doslova vedou své děti odmalička k průbojnosti a myšlence, že budou úspěšné jen tehdy, dokážou-li se metodou ostrých loktů a ražením hesla o přežití nejsilnějších jedinců, prosadit na úkor druhého. Sebeprosazování za každou cenu a omezování základních pravidel slušnosti na minimum, kdy člověk nebere absolutně ohledy na ostatní, je stále častějším jevem. Nemůžeme se tak divit, že agresivita kvete i mezi dětmi. Konkurence je veliká, člověk musí být vybaven jistou dávkou odolnosti, aby v tomto prostředí obstál. Určitá míra agrese je v každém z nás, tak jako ostatní lidské chování. Působením různých podmínek prostředí a vlivem stresu se stupňuje. Co tedy dělat a kde hledat kompromisy, aby se člověk uplatnil v dnešním dravém světě při zachování pravidel slušnosti?

1.3 Důkazy existence školní šikany

Mnoho průzkumů uskutečněných na českých školách hovoří o tom, že šikanování je nedílnou součástí školního života. O agresi, násilí či šikaně ve školách či výchovných zařízeních se stále častěji dovídáme i ze zpráv, rádia či novinových titulků. Dalším důležitým

---

² Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha, ISV 2003, s. 17

a zavádějícím důkazem existence šikany na českých školách jsou výnosy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Tato problematika se stala předmětem metodických pokynů a je tudíž jasné, že pokud se fenoménem šikany začalo zabývat i ministerstvo, situace musí být vážná. Alarmující je zvláště ta skutečnost, že počet případů projevené agrese, šikany, brutality a bezohlednosti roste, přičemž věková hranice agresorů se naopak čím dál více snižuje. Šikana je stále více rafinovanější a její odhalení bývá často problémem. O drtivé většině projevů násilí a agrese na školách se prostě neví, jev má často skrytou podobu.

1.4 Příčiny šikany

Co je příčinou projevů agrese a šikany? Jak vznikají formy této sociální deviace? Všeobecný zdroj aktivace agrese či násilí se definovat nedá. Z odborné literatury zaznívá mnoho názorů na původ tohoto problému. Na vzniku se samozřejmě podílí celá řada faktorů, jenž mohou být vzájemně propojené. Jedná se o faktory biologické, psychické a sociální. Svou roli zde hrají osobnostní rysy agresorů a obětí, dále pak prostředí školy nebo prostředí, kde se škola nachází. Příčinou je i lhostejnost, sociální atmosféra, nevhodné klima sociální skupiny, nepreventivní prostředí, absence výchovného vedení. Co se týká agrese na základních školách, myslím, že zdrojem vývoje agrese u dětí je hlavně prostředí, kde dítě vyrůstá, kdo a co na něj v rámci průběhu socializace a výchovy působí. V nejranějším věku nemají děti schopnosti vedoucí k vytvoření si vlastního úsudku, rozhodování a rozlišování dobra a zla. Zkušenosti získávají ze svého okolí pozorováním a napodobováním. Velký vliv na kognitivní a sociální vývoj dítěte má nejen prostředí a lidé, ale i média. Agresivita odkoukaná dítětem v televizi se může projevit jak ve způsobu vyjadřování, tak jednání v různých životních situacích. Malé dítě nedokáže dost dobře odlišit realitu od fikce. Je otázkou, zda vhodnou formou prevence je, dětem zakázat sledování násilí v podobě filmů v televizi či omezit jejich vysedávání u počítačových her s podtextem násilí, kde se formy agrese vyskytují v koncentrované, nerealistické a extrémní podobě. Záleží na samotných rodičích, jak jejich dítě využije volný čas, který se má pozitivně podílet na utváření harmonické osobnosti. Problémem je, že samotní rodiče si mnohdy nedokážou vyčlenit čas, který má být věnován dítěti a volnočasové aktivity svých ratolestí sledují spíše sporadicky. Jsou vlastně rádi, když televize či počítačová hra, ač má značné rysy násilí, vyplní jejich čas a upne je k domovu. Mají tak pocit, že se dítě alespoň netoulá po ulici, kde na něj číhají další nástrahy sociálně patologických jevů či chování, které jim činí daleko větší starosti, než vliv agrese z médií. Zmíněné volnočasové aktivity jsou prostředkem, aby děti vybilily energii. Nedostatek pohybu může být tedy dalším zdrojem nevyrovnanosti a agresivity. A můžeme

jmenovat další a další příčiny v obecné rovině: uspěchanost doby, nesprávná výživa, těsné soužití lidí v malém prostoru, přesycenost sociálními kontakty, neustálá honba lidí za jejich cíli, špatný stav životního prostředí (zplodiny v ovzduší), špatný příklad v jiné osobě, ztráta schopnosti empatie, frustrace, na níž většina lidí reaguje agresí. U dětí je to hlavně pokles autority učitelů, rodičů či jiných dospělých, zvědavost, frajeřina, nuda, neuspokojování základních potřeb dítěte jako například nenaplněná potřeba lásky či komunikace.

1.5 Členění

Členění šikanování – tzv. trojdimenzionální „mapa“ dle dr. Koláře.³

- *přímé a nepřímé*
- *fyzické a verbální*
- *aktivní a pasivní*

Kombinací těchto dimenzí vznikne osm druhů šikanování, uvedených v následující tabulce:

<i>Osm druhů šikanování</i>	<i>Příklady projevů</i>
<i>Fyzické přímé aktivní</i>	Útočníci oběť věší do smyčky, škrtní, kopou, fackují
<i>Fyzické aktivní nepřímé</i>	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
<i>Fyzické pasivní přímé</i>	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů).
<i>Fyzické pasivní nepřímé</i>	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).
<i>Verbální aktivní přímé</i>	Nadávání, urážení, zesměšňování.
<i>Verbální aktivní nepřímé</i>	Rozšiřování pomluv. Patří sem ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
<i>Verbální pasivní přímé</i>	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
<i>Verbální pasivní nepřímé</i>	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé

Šikanování samotné tedy zahrnuje: fyzickou a slovní agresi, používání zbraní, vyhrožování, urážky, výsměch, krádeže, kanadské žertíky, ničení či manipulaci s věcmi, násilné a manipulativní příkazy, zraňování izolací, pomluvy atd. Mezi nové pojmy v této oblasti patří tzv. „ekonomická šikana“. Z vyprávění kamarádek a známých, kteří již mají děti na základních školách vím, že jde o poměrně častý jev. Popisovali mně situace, kdy dítě na nevinou otázku učitele, jak a kde děti strávily dvoutměsíční prázdniny, raději mlčelo. Mělo

³ Kolář, M.: Bolest šikanování. Praha, Portál 2001, s. 32

pocit, že pokud do záplavy příspěvků o různých atraktivních světových destinacích zahrne obyčejnou „českou“ dovolenou pod stanem, bude zase v centru posměchu. Prý i tak stačí, že děti, které rodiče nevozí přímo před školu luxusním vozem a jezdí autobusem tzv. „sockou“, jsou outsiders. Nemluvě o značkovém oblečení, mobilních telefonech či jiných výtvarných moderní doby. Nejvíce mě překvapilo, že děti si hledají kamarády i dle toho, s kým komunikují rodiče. Jednou má kolegyně z práce vyprávěla, jak její dcera tehdy navštěvující 3. ročník ZŠ, přišla s brekem domů, že se s ní nechce bavit spolužačka. Prý ať za ní neleze, protože k nim její maminka nechodí na „párty“. Samotnou mě překvapilo, jaký dopad může mít výchova na chování dítěte ve škole a co znamená pro dítě „vzor“ v podobě špatného příkladu.

2. Otázka prevence

Prevence (z lat. *praevenire*, předcházet) znamená soustavu opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, např. nemocem, drogovým závislostem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí, ekologickým katastrofám a podobně. Taková opatření se nazývají preventivní.⁴

Dětská agresivita je celosvětovým problémem, a proto se stává předmětem výzkumu speciálních pedagogů, psychologů či jiných odborníků, kteří hledají možnosti, jak úspěšně šikanování a agresivitě čelit a hlavně ji účinně předcházet. Zárodky šikany se dle odborníků vyskytují téměř v každém školním prostředí. Prvním krokem k prevenci je tedy samotné připuštění možnosti existence tohoto závažného problému na určité škole a přijetí úkolu zabránit jeho šíření. Pokud se určité školské zařízení rozhodne efektivně potírat tento sociálně patologický jev, je nutné, aby se všichni pedagogičtí pracovníci seznámili s možnými příčinami šikanování, jeho stádií a zároveň se snažili porozumět situacím, za kterých k šikanování dochází. Pedagogové musí být schopni charakterizovat tento jev, porozumět jednotlivým jeho mechanismům, aby následně byli způsobilí šikanu včas odhalit a správně postupovat při jejím šetření a výsledném vyřešení. Předpokladem plnění cílů ve sféře prevence je tedy hlavně vzdělaný pedagog.

Do výchovně-vzdělávacího procesu je žádoucí začlenit i rodičovskou veřejnost a zabezpečit její informovanost o přístupech školy k preventivním opatřením sociálně patologických jevů. K tomuto účelu slouží různé akce pořádané školou (besedy, přednášky atd.) a zároveň se hledají další alternativy, jak rodiče do výchovně-vzdělávacího procesu zapojit. Důležitým faktorem v boji proti nežádoucím a násilným projevům chování je propojení všech složek, mající co dočinění s institucí školy (škola, rodina, zájmové organizace, místní samospráva, zdravotnická zařízení, střediska výchovné péče, kulturní střediska atd.). Cestou k modelu ukázněné a nenásilnické školy je tedy systémový, komplexní přístup. Úspěšné programy jsou takové, které podporují tvořivost a flexibilitu vyžadovanou systematickým úsilím prevence proti násilí. Funkční systém je ale dynamickou proměnnou, kázeňské situace se neustále mění, tudíž proces boje proti šikanování nemůže být nikdy ukončen. Se změnami se musí počítat a operativně na ně reagovat.

---

⁴ Wikipedie, otevřená encyklopedie. [online]. Dostupné na: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Prevence>> .

V prosinci 2003 byl ukončen dvouletý projekt, který se zabýval ověřováním původního českého specifického programu proti šikanování na Zdravé škole.⁵ Základem projektu je teorie sedmivrstevné prevence školních šikan. Tento model ucelené pomoci uvádí dr. Kolář:⁶

- *Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.*
- *Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detektovat a účinně léčit.*
- *Odborné služby resortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry, diagnostickými ústavy apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.*
- *Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry (zejména při brutálních a kriminálních šikanách).*
- *Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.*
- *Kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.*
- *Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je například Amnesty International v ČR, Občanské sdružení proti šikanování apod.*

Klíčovým zjištěním tohoto projektu je skutečnost, že samotný obecný preventivní program šikanu významně nesnižuje. Východiskem účinného řešení a zastavení epidemie šikanování je spojení školního vzdělávacího programu, který rozvíjí sociální klima, se speciálním programem proti šikaně. Až kombinace obecného a speciálního přináší do školy velmi zásadní změnu.

---

⁵ Kolář, M.: Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR, 2003

⁶ Kolář, M.: Bolest šikanování. Praha, Portál 2001, s. 198

Primární prevencí je budování otevřených, bezpečných a přátelských vztahů mezi všemi členy školy a formování postojů k vytváření příznivého sociálního prostředí a vazeb. Základními atributy zdravého životního stylu jsou komunikační dovednosti, schopnost vytvářet kamarádské vazby a asertivní dovednosti, umět nenásilně zvládat konflikty, úzkost či stres a hlavně umět ovládat sám sebe.

Součástí prevence je seznamování žáků o linkách důvěry, včetně podrobných informací o telefonních číslech a kontaktních adresách, kam se lze v případě potřeby obrátit. Je samozřejmé, že účinnější, jednodušší a levnější metodou je šikaně předcházet, než ji následně řešit a odstraňovat. V této oblasti tudíž rozeznáváme prevenci primární a sekundární. Primární prevence se užívá v případech, kdy k šikanování dosud nedošlo, sekundární prevence se uplatňuje v situacích, kde k tomuto jevu již došlo a musí být použito vhodných a bezodkladných opatření k nápravě. V souvislosti s požadavkem odborné způsobilosti pedagogických pracovníků ve věci osvěty je žádoucí složkou, aby se s podstatou, příčinami, formami, metodami a důsledky šikanování seznámili i samotní žáci (samostudium, přednášky, semináře). Na straně žactva se má zároveň budovat respekt a úcta k učiteli. Čím větší je přirozená autorita učitele, tím lepší jsou předpoklady úspěšné práce v boji proti šikaně. K posílení autority přispívá nejen práce pedagogů, ale i podpora ze strany rodičovské veřejnosti. Podstatou ale je nezaměňovat autoritu za oblibu.

2.1 Další opatření k prevenci a řešení šikanování na školách

Další možnost prevence šikany spočívá v úvaze neposílat dítě do školy. Tento názor se zdá v prvopočátku scestný a utopistický, zmiňuji se však o něm z důvodu, že případ tzv. „domácího vzdělávání“ osobně znám. Principem je vzdělávat své dítě doma ve spolupráci s kmenovou školou, kam dítě dochází dvakrát do roka na přezkoušení a je mu pak vydáno vysvědčení. Tuto variantu lze využít pouze pro 1. stupeň základní školy, ukončením pátého ročníku není již „domácí škola“ možná. Otázkou zůstává, zda dítěti nechybí zkušenost se sociálním životem ve škole. Myslím ale, že rodiče po této formě sahají z jiných důvodů, než je strach z toho, že se dítě setká s negativními vlivy prostředí.

Velkou úlohu může sehrát tzv. „nespecifická prevence“, jejíž podstatou je nabídka atraktivního programu, který je předpokladem k eliminaci negativních jevů mezi žáky. Jde o to, aby žáci byli co nejvíce zaměstnaní a neměli čas vymýšlet lumpárny. Zajímavá výuka a její

obsah tkví z naprosto promyšlené učební hodiny s využitím zvláštních a poutavých vyučovacích metod, které žáky motivují a jsou zde rozvíjeny prvky pozitivní socializace.

K zamezení agrese mezi žáky též významně přispívá zvýšený dozor. Jedná se především o hlídání míst, kde by mohlo k šikanování docházet, a to ve škole i mimo ni. Po dozoru pedagogové sahají, aby omezili volnému pohybu žáků po škole, motivovali žáky k dodržování školního řádu, vzbuzovali respekt k normám a podporovali dodržování základních pravidel společenských mravů. Význam tohoto opatření je ale na mnohých školách podceňován a stává se formální záležitostí. Přitom dozor patří k nejjednodušším prostředkům prevence šikany. Kromě pedagogických pracovníků mohou dozor vykonávat i jiné osoby, které klasický dozor posilují (rodiče, žáci, školník atd.). V případě dozoru z řad dětí se jedná o tzv. „patronát“, kdy většinou pověření žáci z vyšších ročníků drží nad případnými oběťmi ochranou ruku a snaží se ostatní děti hlídat, bavit se s nimi a trávit čas o přestávkách či v době obědů. V zahraničí se často využívá kamerového systému, který hlídá nejméně frekventovaná místa, tak i skryté prostory a zákoutí. Tato varianta má ale hodně odpůrců, kteří argumentují myšlenkou, že jde o omezování svobody s přirovnáním systému k policejnímu režimu.

Další variantu prevence přinášejí metody pěstování odolnosti vůči projevům šikanování. Mnoho žáků je uzavřených, bojácných či zakřiknutých, špatně navazují kontakty nebo se nedovedou v kolektivu prosadit. Takoví žáci jsou potencionálními oběťmi a je třeba jim poskytnout možnost nácviku konstruktivního zvládnání konfliktů k získání důvěry, sociálních dovedností a průbojnosti. O jednotlivých metodách se nebudu rozepisovat, za zmínku snad stojí tzv. „výchova k násilí“. Jde o to, aby se děti dokázaly prát a nebály se ránu přijmout ani ránu dát a aby tuto schopnost využívaly k dobrému a kompenzovaly ji pěstováním soucitu, tolerance a výchovou k sebeovládání. Zvyšování odolnosti přispívá k duševní vyrovnanosti a pozvedá sebevědomí. Vhodnou cestou ke zvýšení odolnosti a tím i potírání eventuální šikany je pěstování sportu, pohotová slovní zásoba, trénink asertivity, posílení sebedůvěry a pozitivního myšlení u jedinců s nějakým fyzickým či vizuálním handicapem.

Mezi preventivní opatření patří i ochrana dětí před vlivem mediálního násilí, které může svádět k přímému napodobování a má obrovský vliv na psychický a mravní vývoj dítěte.

Samotná osvěta v oblasti šikanování by měla být na škole naprostou samozřejmostí. Informačních zdrojů je celá řada (brožurky, letáčky, diskuse, videoprogramy atd.). Pravidla chování jsou zanesena ve školním řádu, kde jsou také stanoveny sankce za jejich porušení. Na některých školách se žáci na tvorbě pravidel přímo podílejí. Tento přístup spočívá v kooperaci a aktivním přístupu žáků k zásadám společného soužití založeném na demokracii (žákovské smlouvy, charty, petice). K tomuto účelu slouží i založení žákovské samosprávy, jenž žáky zapojuje do organizace a chodu školy. Učí žáky argumentovat, obhajovat postoje, rozvíjet samostatnost a zodpovědnost. Veřejné mínění žáků je neodmyslitelnou součástí prevence. Snahy by měly vést k vytvoření zdravého jádra, kdy děti nebudou šikanování lhostejně přihlížet a nebudou mít případné obavy zastat se svého spolužáka. Velkou úlohu zde sehrává učitel a jeho znalosti o vztazích ve třídě a sociálním statutu jednotlivých žáků. Žáci mají být vedeni k úctě k člověku, toleranci a solidaritě. Společensky akceptovatelné hodnoty, jednání a celkové podněcování humanistických postojů lze u žáků rozvíjet prostřednictvím obsahu jednotlivých předmětů, her, cvičení, popř. sociálně psychologického výcviku. Pokud vypěstujeme mezi žáky vzájemnou důvěru, naučíme je spolupracovat, pomáhat si a komunikovat, výrazně tak přispíváme ke kultivaci jejich chování, slušnosti a ohleduplnosti, a tím celkové kázně.

Jak ve světě, tak i u nás se na školách realizují tzv. „peer programy“, které se zaměřují na prevenci všeho druhu. Jedná se o program, kde je využíváno připravených dobrovolníků (vyškolených aktivistů) z řad žáků. Sází se zde na skutečnost, že v období dětství a dospívání je člověk více či méně ovlivnitelný názorem svých vrstevníků, než dospělou osobou. Speciálně vyškolený peer aktivista tak pomáhá vytvářet příznivý model chování, přispívá k nápravě nežádoucích či vadných vztahů a vazeb různých skupin žáků. Ve většině našich škol se jedná o týmovou práci učitele a několika vybraných studentů. Ideální je zastoupení jak chlapců, tak dívek. Zároveň je nutné pověřené žáky upozornit na to, aby nečinili nic, co by přesahovalo jejich možnosti. Celý tým si ujasňuje postupy, radí se, přiděluje úkoly, hodnotí situace atd.

Preventivní programy organizované v místě, obci či v malém regionu se nazývají „komunitní aktivity“. Jejich smyslem je nejen nabídka smysluplného trávení volného času, ale především posilování sociálních vazeb mezi dětmi, rodinami, školami, různými organizacemi, policií, soudy atd.

V systému prevence řešení sociálně patologických jevů se angažují též nevládní organizace, sdružení, instituce či nadace. Nabízejí školám různé programy zahrnující osvětovou činnost, výcvik v oblasti sociálních dovedností atd. K nevládním organizacím zaměřujícím se na prevenci šikany např. patří:

- Linka důvěry
- Prev – centrum
- Bílý kruh bezpečí
- Lata (laskavá alternativa trestu pro adolescenty)
- Big Brother, Big Sisters

Instituce pomáhající ze zákona jsou součástí oficiálního řetězce pomoci školám řešícím projevy šikany či jinou nekázeň žáků. Tyto organizace nesmí pomoc škole odmítnout, pokud je řešení určitého problému v jejich kompetenci. Patří sem:

- MŠMT
- Pedagogicko-psychologické poradny
- Kurátor pro mládež
- Střediska výchovné péče
- Dětské krizové centrum
- Diagnostický ústav
- Policie ČR
- Psychiatrické léčebny atd.

2.2 Škola podporující zdraví

Evropská síť škol hlásících se k programu Škola podporující zdraví (ENHPS - European Health Promoting School) začala vznikat od roku 1990. Tato síť je garantována třemi mezinárodními organizacemi: Světovou zdravotnickou organizací (WHO Euro v Kodani), Radou Evropy (CE) a Komisí Evropské unie (CEU). V současné době je do sítě programu přijato 43 zemí.

Česká republika byla přijata mezi prvními. V průběhu let 1992/1993 bylo do národní sítě ŠPZ přijato celkem 94 základních škol, z nichž 11 plnilo úkol pilotních škol. V roce 1994

v ČR vznikl nový impuls, který významně rozšířil podporu zdraví i do další oblasti školství, do mateřských škol. Tým pedagogů mateřských škol a odborníků Státního zdravotního ústavu (SZÚ) vytvořil metodiku podpory zdraví v MŠ (první verze 1995 a inovované verze 2000, 2006 resp. 2008). Síť ŠPZ se začala rozšiřovat o mateřské školy. Dalším významným krokem bylo, když po vyhodnocení efektivity jednotlivých ZŠ, které byly v síti od jejího počátku, na základě zpracování získaných zkušeností z koordinace sítě ŠPZ a v souladu se strategií rozvoje programu na celoevropské úrovni, byla v SZÚ vytvořena metodika podpory zdraví i pro ZŠ / SŠ (první verze 1998 a inovovaná verze 2006).⁷

Cílem programu ŠPZ je chránit a posilovat zdraví a pozitivně působit na celý systém vzájemných interakcí člověka ve všech jeho složkách na úrovni biologické, psychické, sociální, duchovní a environmentální. Toto pojetí by se mělo vytvářet již od předškolního věku, kde je spojeno s přímou zkušeností ve formě sledování kladných příkladů zdravého chování, vedoucího k upevňování zdravých návyků, postojů a motivace.

Školy zapojené do programu ŠPZ se snaží aplikovat strategii podpory zdraví vzhledem k jejím podmínkám a přispívat tak k ovlivňování, změně a eliminaci negativních důsledků a naopak posílení důsledků pozitivních. Aktéry procesu zdraví jsou žáci, pedagogové, zaměstnanci školy, rodiče, tak i spoluobčané daného prostředí.

Program je tedy nástrojem primární prevence antisociálního chování, jakým je i šikanování. Hlavní úsilí je zaměřeno na vytváření bezpečného a podnětného sociálního prostředí, jenž zvyšuje otevřenost a spolupráci všech aktérů programu ŠPZ a vytváří předpoklady pro včasné a odborné řešení nežádoucích jevů mezi dětmi. Program je založen na sociálním modelu zdraví a týká se jak celé organizace školy, tak jednotlivců. Přispívá k rozvoji podpůrného pozitivního klimatu, který má vliv na formování vztahů, rozhodování a tvorbu hodnot a postojů mladých lidí. Vychází z demokratických principů vedoucích k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji.

Předpokladem fungující školy podporující zdraví, je tvorba týmů lidí, jenž budou schopni a ochotni převzít odpovědnost za svěřené úkoly, které jsou cílem programu. Nutností je odborná zdatnost, komunikativnost, samostatnost, spolupráce atd.

---

⁷ Program škola podporující zdraví: Co je program podporující zdraví. Dostupné na: < <http://www.program-spz.cz/cs/co-je-program-spz> > .

Zásady podpory zdraví na škole:

- pohoda prostředí
- otevřené partnerství
- vytvoření bezpečného, klidného a příjemného prostředí
- zdravé učení
- nabídka metod a forem výuky inspirovaná různými pedagogickými směry
- vzdělávání učitelů a veřejné akce
- podpora volnočasových aktivit a přirozeného pohybu
- práce s informacemi o zdravém životním stylu, environmentální výchově, prevenci sociálně patologických jevů atd.

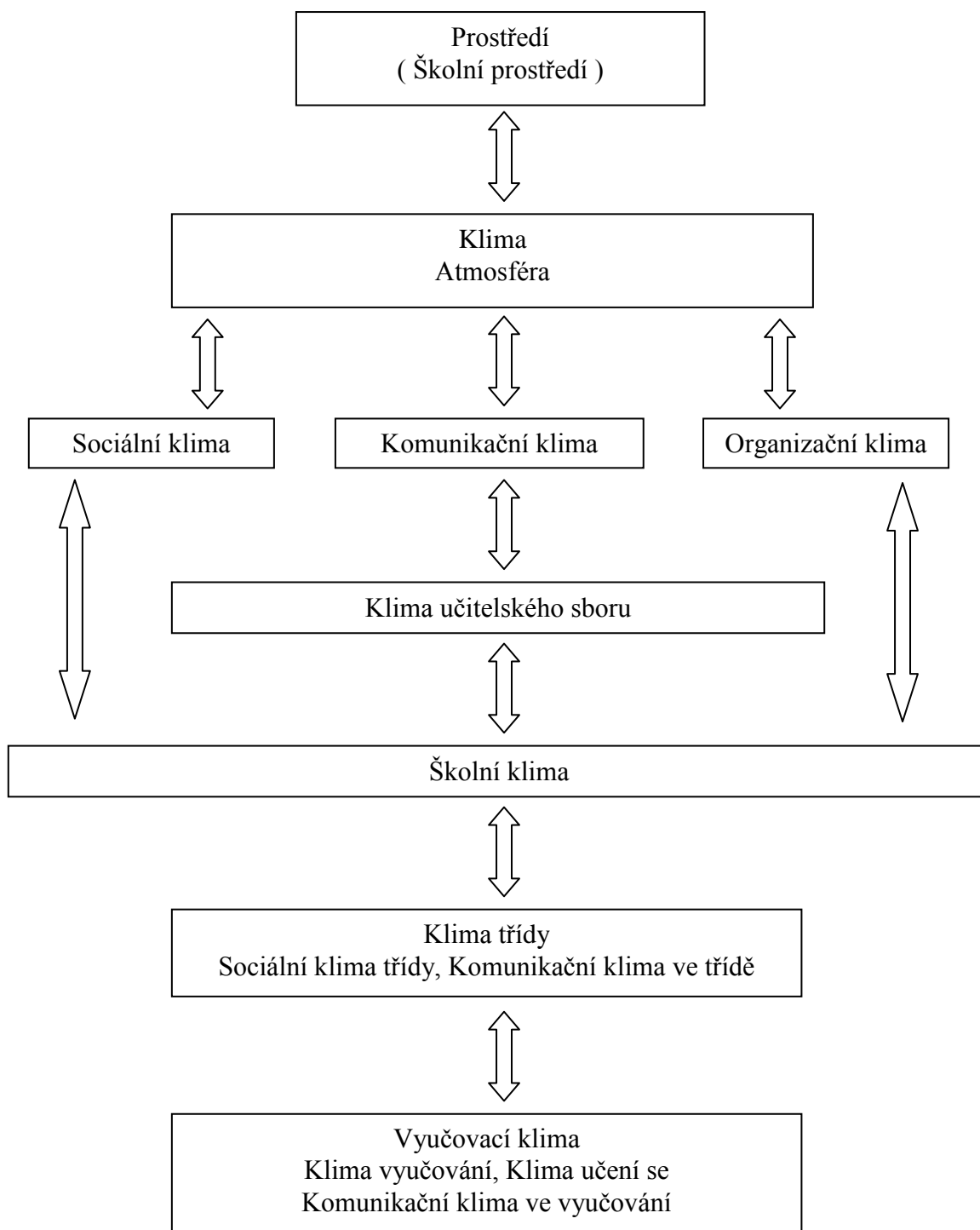

Proces tvorby bezpečného sociálního klimatu ve škole podporující zdraví je stále otevřený, neustále se vyvíjející, a proto je třeba pružně reagovat na změny vyplývající nejen utváření třídních kolektivů, z podnětné diskuse a spolupráce s rodiči, z postavení školy v místním regionu, ale i z momentálního složení pedagogického sboru.

Garantem programu ŠPZ v ČR je Státní zdravotní ústav.

3. Terminologie týkající se školního klimatu

Dle Grecmanové⁸ je důležité ujasnit si jednotlivé termíny v oblasti klimatu školy, ve kterých často dochází k záměnám či mohou způsobovat nedorozumění. Pojmů v této oblasti existuje celá řada. Proto uvádí následující přehledné schéma:

⁸ Grecmanová, H.: Klima současné školy. In Chráska, M., Tomanová, D., Holoušová, D. (ed.) Klima současné školy: Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno, Konvoj 2003, s. 15-16

3.1 Prostředí , prostředí školy

Prostředí je pojem užívaný v přírodních i společenských vědách. Seskupuje předměty, bytosti, jevy a procesy, mezi nimiž působí mnoho rozličných činitelů. Pro prostředí člověka jsou typické a zároveň nezbytné vztahy a podněty, které mají obrovský vliv na rozvoj osobnosti. Jde tedy o prostor obklopující člověka při vzájemném působení rozmanitých sfér vztahů, které podmiňují jeho vývoj. Člověk se jim přizpůsobuje, reaguje na ně a má možnost je také aktivně měnit. Prostředí člověka je tedy interakcí přírody, společnosti a kultury. Prostředí dělíme dle různých kritérií, a to dle velikosti prostoru (makroprostředí, lokální prostředí, mikroprostředí, atd), dle povahy činností, které se v určitém prostoru odehrávají (pracovní, obytné, rekreační, atd), dle prvků, z nichž je prostředí tvořeno (přírodní, společenské, kulturní), dle teritoria (venkovské, městské, velkoměstské), dále pak třídíme prostředí dle působení různých podnětů (prostředí podnětově chudé, přesycené) atd. Součástí prostředí je i školní prostředí, které zahrnuje materiální aspekty, osoby a skupiny osob spojených se školou, komunikaci a spolupráci těchto osob, normy uvnitř této instituce, hodnotové vzory, poznávací postupy atd. Takovéto vymezení školního prostředí je základem pro určité klima.

3.2 Klima, atmosféra

Těžištěm slova „klima“ rovněž nejsou společenské vědy, pojem opět vychází z věd přírodních. Klima je synonymem slova podnebí, jenž vyjadřuje dlouhodobé ustálené počasí. Ve společenských vědách se nejprve začalo používat tohoto označení pro obrazné přirovnání (metafora), později se stalo plnoprávným názvem odborné terminologie, které popisuje též dlouhodobé jevy. Zároveň se hledají nové a nové pojmy, kterými by bylo možné vystihnout klíčové prvky tohoto složitého systému. Ve společenských vědách bych označila synonymem klimatu poměry či situace v určitém prostředí, založených na subjektivních přístupech a vnímání a hodnocení jednotlivých aktérů. Oproti tomu atmosféra je velmi úzkým termínem vysoké proměnlivosti, působícím krátkodobě, je situačně podmíněna a souvisí s daným prostředím. U atmosféry se střídá údobí pohody s údobími negativními a vystihuje spíše emoční naladění sociální skupiny v dané chvíli a v daném kontextu. Impulsem ke změně je určitá událost, na jejímž základě je zřejmý přechod k jinému vnímání, prožívání či jednání.

3.3 Školní klima

Jde o jev dlouhodobého charakteru, subjektivně prožívaný, hodnocený a vnímaný všemi účastníky určité školy (jednotlivci, skupinami), mající vliv na jejich chování a reakce,

kteře souvisejí s děním v daném prostředí. Mezi aktéry školního života patří: vedení školy, učitel'ský sbor, učitelé jako skupiny a jednotlivci, školní třídy, žáci jako skupiny a jednotlivci, ostatní pracovníci školy (výchovný poradce, školní psycholog, školní speciální pedagog, administrativní pracovníci školy, techničtí pracovníci školy), rodiče, představitelé státní správy zodpovídající za resort školství atd.

Klima školy tedy odráží např. vztahy mezi žáky, vztahy mezi třídou a vyučujícími, klima, které vládne v učitel'ském sboru či vedení školy, klima ve vztazích učitelé vs. rodiče atd. Na tento jev můžeme pohlížet a zkoumat ho v různorodých formách – v podobě aktuální, preferované či žádoucí a retrospektivní (vzpomínky aktérů). Klima školy má proto rozsáhlou spojitost s problémovým chováním žáků (hrubé chování, vulgární vyjadřování, zlostné projevy, slovní agrese, fyzické napadání, šikanování atd.). Školní klima je velmi složitým systémem, kde hraje roli velké množství proměnných, a tím se zvyšuje náročnost zachytit a analyzovat jednotlivé vztahy. Součástí školního klimatu je klima učitel'ského sboru, třídy, klima vyučovací, organizační, komunikační atd.

Sociální klima ve škole, definice prof. PhDr. Kohoutka, CSc.: *dlouhodobý jev charakterizovaný buď převážně pozitivními, příznivými, podpůrnými vztahy, postoji a interakcemi ve škole nebo negativními, nepříznivými, ohrožujícími vztahy, postoji a interakcemi, které mají vliv na psychický, sociální i somatický zdravotní stav žáků i zaměstnanců školy.*⁹

3.4 Klima školní třídy

Klima vytvářejí všichni hlavní aktéři, kteří docházejí do konkrétní školní třídy. Jsou to jednotliví žáci, skupiny žáků a učitelé vyučující ve třídě. Ti by si měli být vědomi své role a vlivu při tvorbě klimatu třídy, měli by usilovat o navázání vzájemné důvěry, vstřícnosti a férovosti. Každá třída má své zvláštnosti a vytváří odlišné klima pro práci učitele. V klimatu třídy se zrcadlí styl a schopnost řízení třídy, povaha komunikace, kvalita výuky, vzájemné působení mezi žáky a učiteli, jejich spolupráce, studijní a sociální rozvoj žáků. Působí zde nespočet faktorů spojených s vyučováním, ale i aktivitami mimo výuku (přestávky, výlety, společné akce). Důležitým faktem ale zůstává, jak klima vnímají ti, kteří se ho zúčastňují, ne

---

⁹ Slovník cizích slov. [online]. Dostupné na: < http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=soci%ED+klima > .

jaké klima opravdu je. Každopádně odborníci nejsou v názorech ohledně toho, kdo či co je zdrojem klimatu ve třídě příliš jednotní, je to tím, že jde o velice široké téma, zahrnující velké množství pojmů za působení celé řady již zmíněných proměnných.

4. Současné přístupy zkoumání klimatu

Problematika klimatu školy je složitá nejen v oblasti terminologie, ale i v oblasti výzkumu. Řešení mnohých konfliktů a potíží s chováním spojených s agresivitou či šikanou nelze účinně diagnostikovat a napravovat, nejsou-li k dispozici základní informace o klimatu školy či třídy, kde k podobným incidentům dochází. Mezi nejobektivnější považují spojit šetření u různých skupin respondentů, které vypovídají o situaci klimatu v určitém školním prostředí. Výzkumy pomáhají odhalovat sociální strukturu, monitorovat a vyhodnocovat vliv školních praktik na sociální vazby mezi žáky, zjišťovat spokojenost, soudružnost, kooperaci, důvody třenic mezi dětmi navzájem, ale také sledovat změny v těchto vztazích. Na základě průzkumů se následně připravují a realizují různé intervenční programy, které mají zajistit zlepšení v jednotlivých oblastech prevence sociálně patologických jevů vyskytujících se v dané komunitě. Mezi základní typy výzkumných šetření patří šetření kvalitativní a kvantitativní. Kvalitativní se opírá o zúčastněné či nezúčastněné pozorování, rozhovory a analýzy výroků, kvantitativní využívá dotazníků a posuzovacích škál, které nejsou na rozdíl od kvalitativních náročné na čas. Kombinace metod zajišťuje větší objektivizaci. Při zjišťování stavu školního klimatu je zvláště důležitá spolupráce vědců, učitelů, rodičů, žáků a jiných osob. Na žáka má vliv nejen sociální zkušenost s vedením školy, se staršími či mladšími spolužáky, ale neopomenutelnou složkou je vlastní mikroklima třídy, kterou navštěvuje. V současnosti existuje mnoho přístupů při sledování a studiu klimatu školní třídy. Pro jejich přehledné shrnutí uvádím jejich stručný přehled zpracovaný dle Doc. PhDr. Mareše, CSc.¹⁰

Sociometrický přístup

Studuje určitou školní třídu jako sociální skupinu. Z šetření je vyřazen učitel. Zjišťuje se struktura třídy a odehrávající se změny ve struktuře, sociální vztahy mezi spolužáky a jejich vliv na rozvoj dispozic. Pro sběr dat se používá např. sociometrický dotazník.

Organizačně-sociologický přístup

Objektem studia je jak školní třída jako organizační jednotka, tak i učitel jako organizátor a řídicí element. Předmětem zájmu je vzájemná týmová práce a redukce nejistoty žáků při plnění úkolů. Pro tyto účely se používá standardizované pozorování.

---

¹⁰ Mareš, J.: Sociální klima školní třídy: Přehledová studie. Praha, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR 1998, s.7-9

Interakční přístup

Předmětem zájmu tohoto přístupu je interakce mezi učitelem a žáky během vyučovací hodiny, prováděná prostřednictvím standardizovaného pozorování, audiovizuálních nahrávek a jejich následném popisu a rozboru.

Pedagogicko-psychologický přístup

Zkoumá školní třídu i učitele a zajímá se především o kooperaci ve třídě či skupinách. Posuzovací metodou je např. posuzovací škála.

Školně etnografický přístup

Objektem zkoumání je školní třída, učitelé a celý život školy. Badatel se zajímá o to, jak klima funguje a jak ho vnímají a hodnotí jednotliví aktéři. Hlavní metodou je zúčastněné pozorování, kdy badatel je součástí tohoto dění po několik měsíců či roků, vede rozhovory s žáky i učiteli, poznatky si zaznamenává a následně analyzuje.

Vývojově psychologický přístup

Badatel se zajímá především o osobnost žáka a školní třídu jako sociální prostředí, v němž dochází k rozvoji osobnosti. Tohoto přístupu se využívá v údobí 5.-8. ročníku školní docházky a ke sběru dat může využít různých diagnostických metod.

Sociálně-psychologický přístup a environmentalistický přístup

V současnosti jde o vůbec nejrozšířenější způsob sběru dat, vypovídající o kvalitě klimatu. Objektem je celá školní třída vymezená jako prostředí pro učení, žáci dané třídy a učitelé. Podstatou je zachycení subjektivních názorů jednotlivých aktérů, postojů na současné klima třídy, tak i jejich přání a očekávání do budoucna. Diagnostickou metodou je posuzovací škála. Výhodou je velmi rychlé získání informací od širokého okruhu osob, nevýhodou je možnost zkreslení.

5. MŠMT a prevence

K základním dokumentům k prevenci a řešení šikanování můžeme zařadit i metodickou pomoc ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, která hledá postupy pro oblast osvěty, metodiky a organizace prevence šikanování. Patří k nim:

- Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních
- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008 (2009-2012).
- Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Součástí posledně jmenovaného materiálu jsou přílohy, kde se popisují znaky šikanování, dále obsahuje informační letáky pro žáky základních škol, literaturu týkající se tématu agresivity a šikanování včetně článků v odborných časopisech.

5.1 Primární prevence

Primární prevence je činnost, která se snaží předcházet rizikovému chování žáků u jevů jako je záškoláctví, šikana, vandalismus, kriminalita, rasismus, užívání návykových látek, ohrožování mravnosti a ohrožování mravní výchovy mládeže, patologického hráčství atd. Je zároveň zaměřena na rozpoznání vadných jevů a zajištění vhodné a včasné intervence. Primární prevence je buď začleněna do rámcového vzdělávacího programu každé školy nebo se stává přirozenou součástí školních osnov a výuky.

Školní preventivní strategie definuje dlouhodobé a krátkodobé cíle, vychází z omezených časových, personálních a finančních investic, pojmenovává jednotlivé sociálně patologické jevy, podporuje zdravý životní styl, přizpůsobuje se sociálním, kulturním či politickým okolnostem i struktuře školy a dává podněty pro zpracování Minimálních preventivních programů pro každý školní rok.

5.1.1 Základní pojmy

Primární prevencí sociálně patologických jevů rozumíme především výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, osvojení si pozitivního, zdravého sociálního chování za cílem předcházení výskytu rizikového chování, s cílem co nejvíce zabránit škodám spojených s jejich výskytem.

Nespecifická primární prevence zahrnuje veškeré aktivity, které jsou zaměřeny na využívání a organizaci volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity či jiné programy pro rozvoj zdravé osobnosti, vedoucí k odpovědnosti za sebe a své jednání. Je nedílnou součástí primární prevence.

Do specifické primární prevence řadíme jednotlivé aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky. Jde především o všeobecnou prevenci určenou pro širší populaci, selektivní prevenci zaměřenou na žáky s rizikovým chováním a indikovanou prevenci, jenž se vztahuje k jednotlivcům či skupinám, u nichž byl vysledován vyšší výskyt rizikových faktorů, problémů v rodině, škole nebo s vrstevníky.

Efektivní primární prevence vede žáky ke zkvalitnění komunikace, k nenásilnému řešení konfliktů, zvyšování sebevědomí, zvládnání stresu atd. Aktivity škol by měly směřovat právě k této prevenci a eliminaci neúčinné prevence popsané v následujícím odstavci.

Neúčinnou primární prevencí je zastrašování, pouhé předávání informací, potlačování rozhovorů týkající se realizované akce atd.

5.2 Strategie prevence sociálně patologických jevů

Základem strategie prevence sociálně patologických jevů v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, k osvojení si pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti v návaznosti na výsledky, analýzy a cíle v oblasti prevence. Musí jít o proces vytváření a upevňování morálních hodnot a zvyšování sociální kompetence. Škola má nabídnout takové činnosti, aby vedly k získání potřebných sociálních dovedností a zároveň přebírá i roli výchovnou.

V současné době je základní potřebou zejména schopnost komunikace, zvládnutí různých náročných životních či školních situací, řešení konfliktů atd. Nástrojem pro realizaci

preventivní strategie jsou minimální preventivní programy ve školách a školských zařízeních a systematické vzdělávání pedagogů.

Pedagog by měl být silnou pozitivní osobností, vzdělaný, komunikativně a psychologicky vybavený, ovládající metody práce se skupinou, schopný zapojit aktivně žáky do procesu výuky. Společně s rodinou se stává modelem v procesu výchovy a vzdělávání, přičemž rodina hraje nejvýznamnější roli a určuje vývoj dítěte na základě rané zkušenosti dítěte v rodinném prostředí. V rozvoji dítěte jde tedy působení školy a rodičů ruku v ruce. Nezbytností je zabezpečení informovanosti rodičů a jejich zapojení do oblasti prevence sociálně patologických jevů, což je velmi problematické. Neúčast rodiny na tomto vzdělávacím dění nebo její nefunkčnost zvyšuje rizika pro výskyt sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Dalšími spolupracujícími složkami v preventivním působení na děti jsou zájmové organizace, občanská sdružení, místní samosprávy, zdravotnická zařízení, pedagogicko psychologické poradny, policie, kulturní střediska, duchovní sdružení atd.

Na děti je nutno působit již v předškolním věku, vštěpovat základní mravní pravidla a dovednosti k uvědomění si důležitých hodnot prostřednictvím prožitku. S nástupem do školy přechází vzdělávání a výchovné snažení ke konkrétním informacím, od věku 12 let je velmi významná společenská a vrstevnická interakce.

Preventivní proces zabezpečuje penzum základních informací o sociálně patologických jevech jako je šikana a násilí, záškoláctví, drogové závislosti, alkoholismus, kouření, kriminalita a delikvence, vandalismus, rasismus, intolerance a další. A právě šikana a násilí je hroživým fenoménem provázející děti již od předškolních let. V mnohých případech jde právě o nedostatečně rozvinutou schopnost dětí žít ve skupinách s různými mezilidskými vazbami na základě neuspokojení jejich základních potřeb. Výchovná funkce skupiny je paralyzována a stává se destruktivní. Prevence musí mít tudíž výhradní postavení v rámci vzdělávacího procesu, formováním postojů, tvorbou pozitivního sociálního prostředí a vazeb.

5.2.1 Organizační systém primární prevence ČR

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Předmětem činnosti je zpracovávání dokumentů resortu školství v oblastech prevence, tvorba podmínek pro realizaci na úrovni metodické a legislativní, vyčleňování finančních

prostředků, provádění vědeckovýzkumné činnosti, sledování a vyhodnocování účinnosti preventivních programů atd.

Pod MŠMT spadá celá síť koordinátorů, tvořenou: krajskými školskými koordinátory prevence, metodiky prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden) a školními metodiky prevence (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních). Dále MŠMT spolupracuje s věcně příslušnými resorty (Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo obrany atd.). Mezi přímo řízené organizace ministerstva patří: Institut pedagogicko psychologického poradenství, Česká školní inspekce, Výzkumný ústav pedagogický, Ústav pro informace ve vzdělávání atd.

Cílem je efektivní meziresortní spolupráce a koordinace činností v rámci primární prevence, funkční systém vzdělávání školních metodiků prevence a krajských koordinátorů prevence, tvorba a distribuce metodických materiálů, zavádění minimálních standardů primární prevence do praxe, vytvoření stabilního grantového systému, zabezpečení víceletého financování, zmapování potřeb v oblasti primární prevence aj.

5.3 Školní preventivní program pro základní školy a školská zařízení

Jde o metodickou pomoc při realizaci Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v resortu školství a má být neoddělitelnou součástí výuky a života základních škol a školských zařízení. Je třeba, aby škola vytvářela žádoucí podmínky pro prevenci a stala se institucí podporující bezpečnost a zdraví. Velmi důležité je, aby škola byla připravena na racionální řešení vzniklých problémových situací dle předem stanovených postupů ve spolupráci s lékaři, policií a rodiči. Preventivní programy by se neměly orientovat pouze na volnočasové aktivity, ale zaměřit se na klima a prostředí školy, mezilidské vztahy či osobnost samotného jedince. Je nutné analyzovat společenské vlivy formující osobnost, konkrétní sociální situaci dítěte a biologické předpoklady. Zaměřit se na jedince, u nichž je vyšší pravděpodobnost sociálního selhání a osvojení si sociálně negativního chování.

Mezi základní kompetence prevence patří rozvíjení sociálních dovedností k efektivní orientaci v sociálních vztazích, rozvíjet vztah k odpovědnosti za chování s uvědomováním si možných následků, posilování schopnosti řešit samostatně problémy, konflikty, stres či neúspěch. Důležitým faktorem je vytváření pozitivního sociálního klimatu na základě důvěry, budování klidné a pohodové atmosféry, formování mravních a morálních hodnot

s přihlédnutím na věkovou hranici jedince a jeho dosavadním zkušenostem a to vše za aktivní spoluúčasti žáků při vyučování.

MŠMT uvádí: *Vládní dokument Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v ČR, schválený v roce 1999, ukládá MŠMT v návaznosti na nový školský zákon, vydat Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Tento program počítá s tím, že bude školami rozpracován do podoby školního vzdělávacího programu, jehož součástí by mělo být i preventivní působení ve vztahu ke společensky patologickým jevům.*¹¹

Optimální volbou pro výuku je co největší participace žáků, což umožňuje přímou zkušenost žáků, komunikaci a spolupráci při řešení konkrétního problému tzv. učení prožitkem. Jde o přístup, který je maximálně podporován školským zákonem při respektování potřeb dětí i pedagogů. Podmínkou je připravenost učitelů na tento přístup, nesmí utrpět kvalita učiva a žáci musí být zvyklí pracovat na základě těchto aktivizujících metod, rozvíjející životní dovednosti. Učitel sleduje celý proces, vysvětluje nejasnosti, ptá se na názory a jejich důvody, určuje další strategii a povzbuzuje pasivní žáky. Témata sociálně patologických jevů a prevence lze uplatnit v jakémkoli předmětu a jsou součástí osnov, učebních plánů a jsou zahrnuta do schválených Standardů základního vzdělávání. Nedílnou a velmi významnou kapitolu školního působení, kam je vhodné prevenci začlenit tvoří aktivity mimo vyučování – zájmové vyučování, kurzy, družiny, kroužky, školní a diskusní kluby, výlety, exkurze atd.

V procesu podpory a rozvoje prevence sociálně patologických jevů na jednotlivých školách lze využít metodiky programu podpory zdraví ve škole. Tito poradci a lektori nabízejí různé vzdělávací programy pro učitele ve spolupráci s pedagogickými centry v rámci krajů. Projekt Škola podporující zdraví reaguje na vzdělávací potřeby žáků, učitelů, rodičů a veřejnosti a rozvíjí zdravý životní styl. Nabídka preventivních programů realizovaných prostřednictvím služeb mimo školu by měla sloužit jen v počátcích, dále se stává kompetencí školy a třídních učitelů.

Účinnou prevencí sociálně patologických jevů zvláště pak nekázně, násilí a šikany je dodržování pravidel, které jsou dány školním řádem školy, tzv. „provozní pravidla“. Jejich

---

¹¹ MŠMT: Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení, 2001, s. 6

formulace má být splnitelná, srozumitelná, přiměřená (aby nevedla k ignoraci) a pozitivní, jenž odráží žádoucí chování. Dále by v nich měly být zakotveny postupy při řešení situací spojených s porušením těchto předpisů. Naopak soužití, klima a étos školy patří do „nepsaných“ pravidel, které obsahují zejména úctu, důvěru, vzájemný respekt a empatii.

5.3.1 Škola a rodiče

Výukové a výchovné problémy vyžadují vzájemnou propojenost školy a rodiny. Spolupráce a komunikace bývá často povrchní, a proto nelze řešit preventivní opatření. Jak uvádí MŠMT: *rodiče mají o školu zájem především v předškolním věku dětí a v období nástupu dítěte do 1. třídy a v jejím průběhu. Pak jejich zájem klesá. Dítě je úspěšné a nemá výchovné problémy – potom není třeba kontaktu se školou a nebo není úspěšné, kouří, chová se drze, chodí za školu, možná i bere drogy – potom raději nekomunikovat a nevystavovat se problémům.*¹²

5.3.2 Minimální preventivní program

Minimální preventivní program je konkrétním dokumentem určité školy, vypracovaným na jeden školní rok školním metodikem prevence a podléhá kontrole České školní inspekce. Vede žáky ke zdravému životnímu stylu, rozvoji zdravé osobnosti a komunikativních dovedností. Podporuje kvalitu mezilidských vztahů, vlastní aktivitu žáků se zapojením celého pedagogického sboru školy včetně případné spolupráce zákonných zástupců žáků. Minimální preventivní program (dále jen MPP) je tvořen a realizován všemi pedagogickými pracovníky, opírá se zejména o užší tým pracovníků (výchovný poradce, školní psycholog). Koordinace a kontrola realizace náleží školnímu metodikovi prevence. Škola může využít konkrétní dotační program na podporu aktivit v oblasti prevence. O jeho obsahu a podmínkách se škola informuje u krajského úřadu daného regionu. Součástí realizace MPP je nabídka volnočasových aktivit a poradenské činnosti ve školách či na základě spolupráce se speciálními zařízeními.

Cílem MPP je formovat osobnost žáka, která je s ohledem na svůj věk schopna orientovat se v dané problematice, zkoumat ji, ptát se, dělat rozhodnutí a zvládat základní sociální dovednosti. MPP pomáhají sociálně patologické jevy pojmenovat, aby přestaly být tabu.

---

¹² MŠMT: Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení, 2001, s. 29

5.4 Metodický pokyn ministra školství k prevenci šikanování

Tento dokument označuje šikanu jako jeden z vážných negativních jevů a stanovuje konkrétní pravidla, jak má škola postupovat v oblasti prevence a při odhalování a řešení šikanování. Tímto dokumentem MŠMT velmi podporuje iniciativu k zastavení epidemie šikanování na školách. Dle dosavadních poznatků je kvalitní prevence zásadním krokem ke snížení výskytu šikanování ve školách i mimo školská zařízení. Cílem metodického pokynu je poukázat na závažnost problému a poskytnout základní informace o projevech tohoto sociálně patologického jevu.

5.4.1 Charakteristika šikanování

Aktuální znění dle metodického pokynu MŠMT: *Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrášovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.*¹³

Dle metodického pokynu se šikanování ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách, a proto jsou všechny školy povinny těmto náznakům násilí předcházet vytvářením produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy formou podpory vzájemných vztahů mezi žáky.

Ředitelé škol v rámci Minimálního preventivního programu školy v oblasti prevence šikanování zajišťují vzdělávání pedagogických i nepedagogických pracovníků.

---

¹³ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 24 246/2008-6 vydaného ve Věstníku MŠMT ČR, Roč. LXV, leden 2009, sešit 1 s. 7

Vzdělávání pedagogických pracovníků se řídí § 10 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu se řídí § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.

Ředitelé dále zabezpečují pedagogický dohled nad žáky v prostorách, kde by k šikanování mohlo docházet, a to před vyučováním, o přestávkách, při přechodu do jiných budov atd. Dále je povinností ředitele seznámit žáky i učitele s negativními důsledky šikanování z hlediska oběti i pachatele a upozornit na to, aby počáteční projevy tohoto jevu nebyly podceňovány. Mezi aktivity ředitele je doplnění školní knihovny o literaturu, související s problematikou násilného chování a šikanování.

Nedílnou součástí práce pedagogických pracovníků je citlivé vnímání a pozorování atmosféry v třídních či jiných školních kolektivech a všimání si jednotlivých vztahů mezi žáky. Školní řády škol by měly jasně definovat pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení. Každá škola má navíc povinnost vytvořit si vlastní Program proti šikanování, pokud ho doposud nemá a zahrnout ho do Minimálního preventivního programu. Program tvoří a realizují všichni pedagogičtí pracovníci ve spolupráci se školním metodikem prevence, který je dle potřeb ve spojení s metodikem prevence Pedagogicko – psychologické poradny. Cíl programu je bezpečné školní prostředí. Součástí programu je i krizový plán pro případy, kdy k některým projevům šikanování na škole dojde. S krizovým plánem jsou žáci vzhledem k jejich věku seznámeni na počátku každého školního roku.

II PRAKTICKÁ ČÁST

6. Cíl průzkumu

Cílem průzkumu je získat informace o názorech rodičů na klima školy a třídy, kterou navštěvují jejich děti. Otázky směřují k posouzení vztahů, bezpečnosti a spokojenosti žáka ve škole na základě jeho behaviorálních projevů pozorovaných rodičem a ve smyslu jejich vzájemné důvěry a komunikace. Účelem dotazníku je také zjistit, do jaké míry mají rodiče přehled o aktivitách školy, preventivních opatřeních a jak jsou spokojeni s nabídkou mimoškolních programů, jejichž účelem je smysluplné trávení volného času dítěte. Dále jsem se zaměřila na úroveň komunikace mezi školou a rodiči a následně zkoumala představu rodičů o vzájemné spolupráci a jejich ochotu přímo se zapojit do školních aktivit a účastnit se případných vzdělávacích akcí.

Dotazník hodnotím obecně dle jednotlivých otázek a vycházím z předpokladu, že vztahy a atmosféra ve škole bude rodiči hodnocena kladně, stejně tak jejich vzájemná komunikace se školou i jejich dětmi. Dále budu předpokládat, že nabídka volnočasových aktivit je pestrá a rodiče mají naprostý přehled o tom, co se ve škole děje a zároveň jim nemůže uniknout nějaký závažný problém, který by se v kolektivu odehrával. V tomto případě vycházím z myšlenky naprosté důvěry mezi rodičem a jeho dítětem a snahou rodičů dbát o spokojenost dítěte jak v rodině, tak ve škole. Ačkoli ještě děti nemám, domnívám se, že rodiče mají prioritní zájem na tom, aby komunikace se školou byla bezchybná a jejich dítě v kolektivu školy či třídy spokojené.

Mezi faktory, které spoluvytváří klima školy, jsou aktivity školy směrem k rodičům žáků, způsoby komunikace a spolupráce s rodiči a celková úroveň vztahů mezi školou a rodinou. Každý má trochu jiné představy o tom, jak má vztah fungovat a do jaké míry by se měli rodiče podílet na školních aktivitách, podporovat vztahy na poli spolupráce nebo se účastnit vzdělávacích akcí pro ně určených. Zajímá mne proto, zda se rodiče rádi aktivně zapojí do těchto aktivit nebo naopak zastávají myšlenku, že školní záležitosti jsou výhradně v kompetenci školy či pedagogů. Hypotézou stále bude, že rodiče si uvědomují nutnost změny vztahů a cestou spolupráce obětují svůj čas a budou chtít vzájemné vztahy podpořit.

7. Použité metody

Na základě charakteru výzkumných cílů jsem provedla jednoduchý kvantitativní průzkum mezi rodiči, jejichž děti navštěvují základní školu.

Zvolila jsem dotazníkovou metodu a sestavila dotazník, kde jsou zjišťovány postoje a mínění respondentů k určitým jevům. Dotazník je rozdělen na dvě části. V hlavní části dotazníku jsou použity otázky uzavřené a škálové.

První část dotazníku je zaměřena na respondenta (matku či otce) a jeho dosažené vzdělání, následně pak na dítě, jenž je předmětem následných výzkumných otázek. Rodiče měli označit, zda se jedná o žáka či žákyni, upřesnit navštěvovaný ročník, prospěch svého dítěte a místo, kde do školy dítě dochází (město či vesnice).

Druhá část dotazníku směřuje k samotným otázkám, kde měli rodiče označit odpověď dle toho, do jaké míry s daným tvrzením souhlasí a která z odpovědí se nejvíce blíží skutečnosti. Nabízené odpovědi:

- 1 ***rozhodně ano***
- 2 ***spíše ano***
- 3 ***spíše ne***
- 4 ***rozhodně ne***

Záměrně jsem se vyhnula neutrální odpovědi „nevím“, která by byla vhodná jen pro otázku týkající se prevence sociálně patologických jevů probíhající na určité škole.

O vyplnění jsem požádala pár známých z mého okolí, ale největší podporu ve sběru dat mi poskytla široká veřejnost z mého oblíbeného internetového serveru, kde jsem požádala o pomoc s vyplněním dotazníku pro účely praktické části mé bakalářské práce. Dle odezvy jsem přes e-mail rozesílala dotazník v elektronické podobě jednotlivým ochotným osobám, které mi ho následně označený posílaly zpět. Způsob označení odpovědí se na rozdíl od papírové verze trochu lišil dle jednotlivých respondentů a jejich technických možností a dovedností. Nabízela jsem označení: barevné, tučné, podtržením atd. Průzkum proběhl během

měsíce února 2009 a mapuje názory a postoje rodičů z celé ČR a není tudíž zaměřen jen na určitou oblast, město či školu.

8. Popis respondentů

Průzkumu se zúčastnilo a dotazník vyplnilo celkem 75 respondentů:

matka	65
otec	10

Celkem	75

Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů:

<i>základní</i>	matka:	0	otec:	0	→	0
<i>vyučený</i>	matka:	10	otec:	1	→	11
<i>středoškolské</i>	matka:	43	otec:	6	→	49
<i>vysokoškolské</i>	matka:	12	otec:	3	→	15

Celkem	matka:	65	otec:	10	→	75

Předmětem průzkumu bylo 75 dětí:

žákyně	36
žák	39

Celkem	75

Prospěch dětí

<i>výborný</i>	žákyně:	24	žák:	22	→	46
<i>chvalitebný</i>	žákyně:	11	žák:	12	→	23
<i>dobrý</i>	žákyně:	1	žák:	5	→	6
<i>dostatečný</i>	žákyně:	0	žák:	0	→	0
<i>nedostatečný</i>	žákyně:	0	žák:	0	→	0

Celkem	žákyně:	36	žák:	39	→	75

Počet dětí na navštěvovaný ročník:

<i>1. ročník</i>	žákyně:	6	žák:	6	→	12
<i>2. ročník</i>	žákyně:	4	žák:	9	→	13
<i>3. ročník</i>	žákyně:	4	žák:	4	→	8
<i>4. ročník</i>	žákyně:	3	žák:	4	→	7
<i>5. ročník</i>	žákyně:	5	žák:	2	→	7
<i>6. ročník</i>	žákyně:	6	žák:	2	→	8
<i>7. ročník</i>	žákyně:	2	žák:	4	→	6
<i>8. ročník</i>	žákyně:	3	žák:	5	→	8
<i>9. ročník</i>	žákyně:	3	žák:	3	→	6

Celkem:	žákyně	36	žák:	39	→	75

Místo, kde dítě navštěvuje školu:

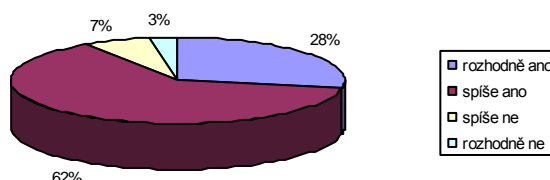
<i>město</i>	žákyně:	26	žák:	31	→	57
<i>vesnice</i>	žákyně:	10	žák:	8	→	18

Celkem:	žákyně:	36	žák:	39	→	75

9. Popis výsledků

Popis celkových výsledků dle jednotlivých otázek od všech respondentů:

1. Ve třídě mého dítěte je příjemná atmosféra a dobré vztahy mezi spolužáky

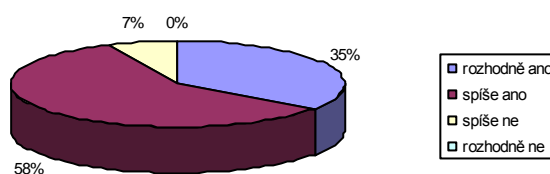
<i>rozhodně ano</i>	21
<i>spíše ano</i>	47
<i>spíše ne</i>	5
<i>rozhodně ne</i>	2

Celkem:	75

Z grafu lze vyčíst, že většina respondentů odpověděla na otázku kladně, jen 10% respondentů uvedlo negativní odpověď (7% spíše ne, 3% rozhodně ne).

2. Má Vaše dítě ve třídě hodně kamarádů?

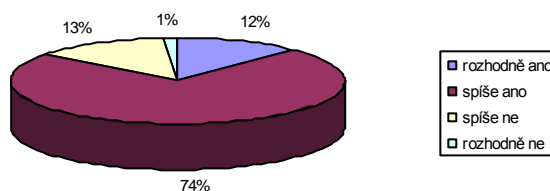
<i>rozhodně ano</i>	26
<i>spíše ano</i>	44
<i>spíše ne</i>	5
<i>rozhodně ne</i>	0

Celkem:	75

Otázka č. 2 má podobné výsledky jako otázka č. 1 – 93% respondentů uvedlo kladnou odpověď, 7% negativní.

3. Jste spokojeni s kolektivem žáků, se kterým Vaše dítě přichází do styku?

<i>rozhodně ano</i>	9
<i>spíše ano</i>	55
<i>spíše ne</i>	10
<i>rozhodně ne</i>	1

Celkem:	75

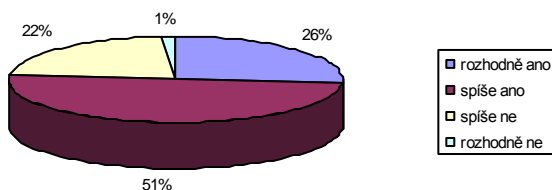

Odpovědi na tuto otázku byly opět velmi podobné dvěma předchozím. S kolektivem žáků, se kterým přijde dítě ve škole do styku je rozhodně spokojeno 12% respondentů, spíše spokojeno 74% respondentů. Nespokojenost uvedlo 14% respondentů.

4. Těší se Vaše dítě do školy?

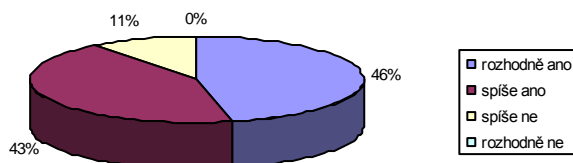
<i>rozhodně ano</i>	19
<i>spíše ano</i>	37
<i>spíše ne</i>	16
<i>rozhodně ne</i>	3

Celkem:	75

Z grafu je zřejmé, že více jak polovina dotazovaných uvedla, že se jejich dítě do školy těší. Jen 22% respondentů uvedlo spíše negativní odpověď, 1% absolutně negativní odpověď.

5. Máte přehled o aktivitách školy?

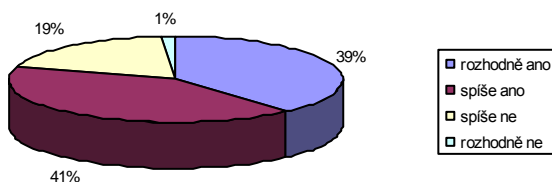
<i>rozhodně ano</i>	35
<i>spíše ano</i>	32
<i>spíše ne</i>	8
<i>rozhodně ne</i>	0

Celkem:	75

Výsledky na otázku č. 5 hovoří o tom, že naprostá většina všech respondentů má přehled o aktivitách školy, kam dochází jejich dítě. Pouhých 11% uvedlo spíše negativní odpověď.

6. Jste spokojeni s úrovní komunikace s Vámi? (včasné a úplné informace o programu dítěte ve škole, výsledcích, případných problémech, schopnost pedagoga podat odbornou radu, akceptovat Vaše připomínky atd.)

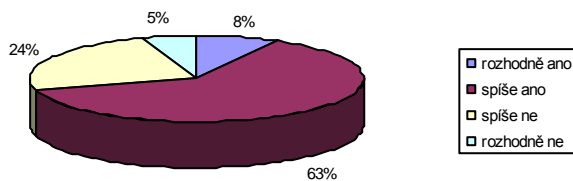
<i>rozhodně ano</i>	29
<i>spíše ano</i>	31
<i>spíše ne</i>	14
<i>rozhodně ne</i>	1

Celkem:	75

S úrovní spolupráce a komunikace se školou je rozhodně spokojeno 39% respondentů, spíše spokojeno 41% respondentů, spíše nespokojeno 19% respondentů. Absolutně nespokojen byl pouhý jeden z respondentů.

7. Domníváte se, že je Vašemu dítěti ve škole zaručena naprostá bezpečnost?

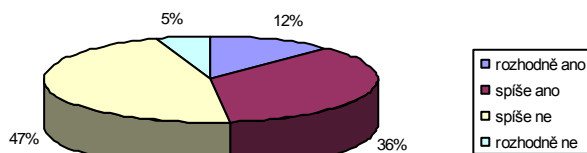
<i>rozhodně ano</i>	6
<i>spíše ano</i>	47
<i>spíše ne</i>	18
<i>rozhodně ne</i>	4

Celkem:	75

O absolutní bezpečnosti dítěte ve škole je přesvědčeno pouhých 8% dotazovaných, dalších 63% uvedlo odpověď spíše ano, 24% spíše ne, 5% rozhodně ne.

8. Měla by škola pořádat vzdělávací akce i pro rodiče?

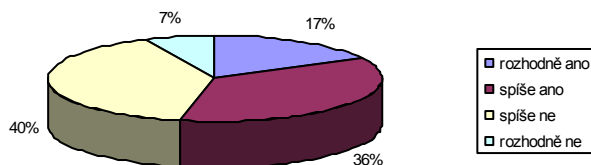
<i>rozhodně ano</i>	9
<i>spíše ano</i>	27
<i>spíše ne</i>	35
<i>rozhodně ne</i>	4

Celkem:	75

Z vyhodnocení odpovědí na otázku č. 8, se dle mého názoru získaly zajímavé výsledky. Respondenti se zde dělí na dva tábory. Škola by dle odpovědí 48% respondentů měla vzdělávací akce pro rodiče pořádat. 52% dotazovaných se ke vzdělávacím akcím pořádaných školou staví negativně.

9. Naplnuje škola Vaše představy o kulturním vyžití volného času Vašeho dítěte?

<i>rozhodně ano</i>	13
<i>spíše ano</i>	27
<i>spíše ne</i>	30
<i>rozhodně ne</i>	5

Celkem:	75

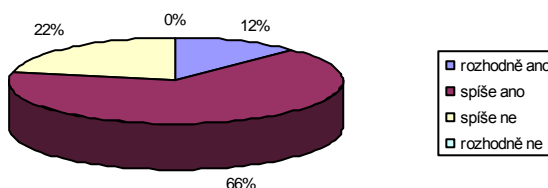
Představy o kulturním vyžití volného času se také u respondentů různí. 17% dotazovaných je s akcemi pořádanými školou rozhodně spokojeno, 36% spíše spokojeno, 40% spíše nespokojeno. Výslovně negativní odpověď uvedlo 7% dotazovaných.

10. Škola se dostatečně věnuje prevenci sociálně patologických jevů (závislosti, agresivita, šikanování, rasismus, vandalismus, atd.)

<i>rozhodně ano</i>	9
<i>spíše ano</i>	49
<i>spíše ne</i>	16
<i>rozhodně ne</i>	0

Celkem: 74

(jeden z respondentů napsal „nevím“)

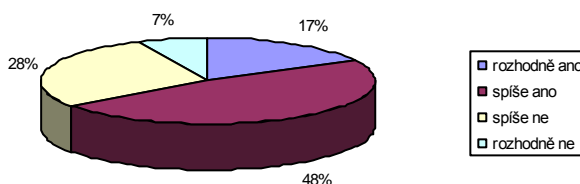

Graf znázorňuje, že více jak 78% rodičů se domnívá, že se škola, kam dochází jejich dítě, dostatečně věnuje prevenci sociálně patologických jevů. 22% dotazovaných uvádí odpověď *spíše ne*. Odpověď „rozhodně ne“ nevedl žádný z respondentů.

11. Škola by měla usilovat o zapojení rodičů do školních aktivit?

<i>rozhodně ano</i>	13
<i>spíše ano</i>	36
<i>spíše ne</i>	21
<i>rozhodně ne</i>	5

Celkem: 75

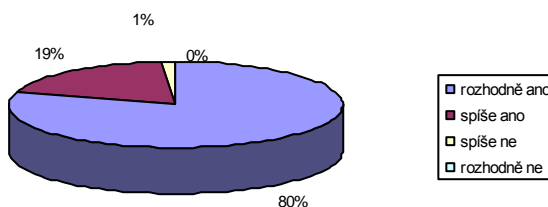

U odpovědí, zda by měla škola usilovat o zapojení rodičů do školních aktivit uvedlo 17% rodičů odpověď *rozhodně ano*, 48% *spíše ano*. Celých 28% dotazovaných *spíše ne*, rezolutní odpověď „rozhodně ne“ označilo 7% respondentů.

12. Hovoříte doma s dítětem o vztazích ve škole?

<i>rozhodně ano</i>	60
<i>spíše ano</i>	14
<i>spíše ne</i>	1
<i>rozhodně ne</i>	0

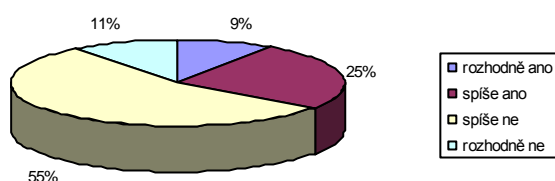

Celkem: 75

U otázky č. 12 se setkáváme s jednoznačnými výsledky, téměř všichni rodiče mluví se svými dětmi o vztazích ve škole. Pouhý jeden z rodičů uvedl odpověď *spíše ne*.

13. Je možné, že se Vaše dítě někdy stalo obětí posměchu či hrubého zacházení ze strany spolužáků?

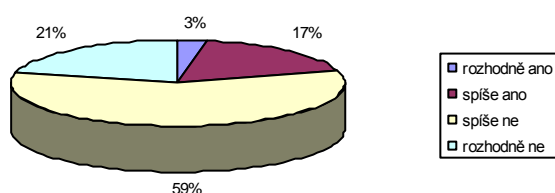
<i>rozhodně ano</i>	7
<i>spíše ano</i>	19
<i>spíše ne</i>	41
<i>rozhodně ne</i>	8

Celkem:	75

9% rodičů přiznalo, že se jejich dítě stalo obětí posměchu, dalších 25% tuto možnost připustilo odpovědí „spíše ano“. 55% respondentů označilo odpověď „spíše ne“. Pouhých 11% rodičů je přesvědčeno, že se jejich dítě terčem posměchu nikdy nestalo.

14. Mohl by nějaký hrubý kázeňský incident páchaný na Vašem dítěti uniknout Vaší pozornosti? (vzájemná důvěra, pozorování změn v chování, atd.)

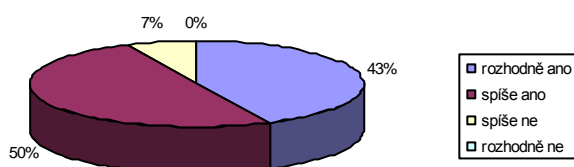
<i>rozhodně ano</i>	2
<i>spíše ano</i>	13
<i>spíše ne</i>	44
<i>rozhodně ne</i>	16

Celkem:	75

Většina rodičů je přesvědčena, že by jim žádný incident páchaný na jejich dítěti nemohl uniknout – absolutní přesvědčení 21%, odpověď spíše ne 59%. 20% dotazovaných připustilo, že se tato skutečnost stát může.

15. Důvěřujete svému dítěti, že se mimo domov chová dle pravidel slušného chování?

<i>rozhodně ano</i>	32
<i>spíše ano</i>	38
<i>spíše ne</i>	5
<i>rozhodně ne</i>	0

Celkem:	75

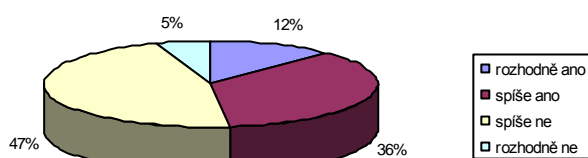
Graf ukazuje přesvědčivé výsledky, rodiče svým dětem ve většině případů důvěřují.

Srovnání překvapivých zjištění dle respondentů u otázek č. 8 a 11:

„Měla by škola pořádat vzdělávací akce i pro rodiče? (otázka č. 8)“

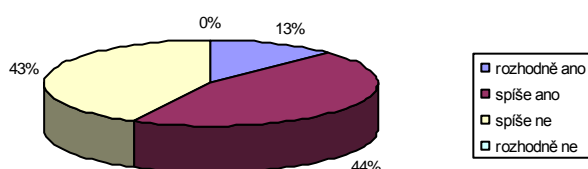
Celkové výsledky všech respondentů:

rozhodně ano	9
spíše ano	27
spíše ne	35
rozhodně ne	4

Celkem:	75

Rodiče, jejichž děti navštěvují 1. – 4. ročník ZŠ → celkem 40 respondentů

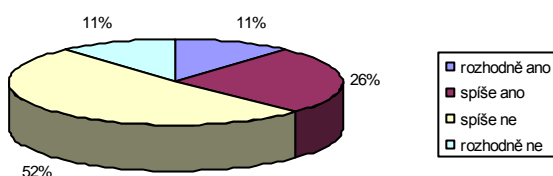
rozhodně ano	5
spíše ano	18
spíše ne	17
rozhodně ne	0

Celkem:	40

Rodiče žáků z nižších ročníků se staví ke vzdělávacím akcím pořádaných školou více kladně (57%), než ukazuje následující graf, který vyjadřuje názory rodičů vyšších ročníků

Rodiče, jejichž děti navštěvují 5. – 9. ročník ZŠ → celkem 35 respondentů

rozhodně ano	4
spíše ano	9
spíše ne	18
rozhodně ne	4

Celkem:	35

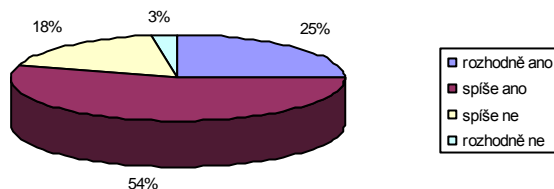
Celých 63% rodičů žáků z vyšších ročníků se staví ke vzdělávacím akcím pořádaných školou negativně.

„Škola by měla usilovat o zapojení rodičů do školních aktivit? (otázka č. 11)“

Celkové výsledky všech respondentů:

rozhodně ano	13
spíše ano	36
spíše ne	21
rozhodně ne	5

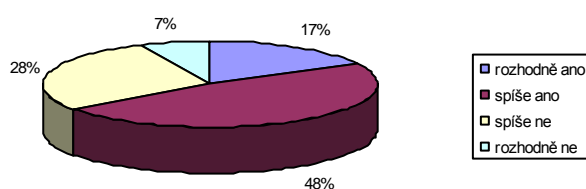

Celkem: 75

Rodiče, jejichž děti navštěvují 1. – 4. ročník ZŠ → celkem 40 respondentů

rozhodně ano	10
spíše ano	22
spíše ne	7
rozhodně ne	1

Celkem: 40

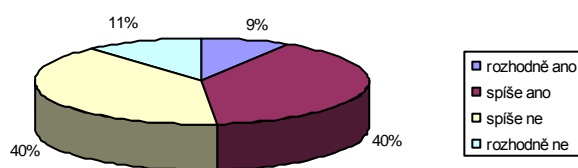

Též otázka č. 11 ukazuje na větší zájem rodičů z nižších ročníků aktivně se podílet na školních aktivitách (65%). S touto možností „spíše nesouhlasí 28% dotazovaných, absolutně proti je 7% respondentů.

Rodiče, jejichž děti navštěvují 5. – 9. ročník ZŠ → celkem 35 respondentů

rozhodně ano	3
spíše ano	14
spíše ne	14
rozhodně ne	4

Celkem: 35

Rodiče žáků z vyšších ročníků již nejsou o zapojení se do školních aktivit tak přesvědčení, jako ukazuje předešlý graf s vyjádřením rodičů z nižších ročníků. Polovina (49%) s možností zapojení spíše souhlasí, druhá polovina (51%) uvádí spíše negativní odpověď.

Z porovnání je zřejmé, že zájem rodičů o zapojení se do školních aktivit rapidně klesá s postupem dítěte do vyšších ročníků.

Tabulka výsledků zpracovaných dle jednotlivých otázek a ročníků je uvedena v příloze.

10. Shrnutí výsledků

Dotazníkovou metodou se mi podařilo získat potřebné informace, ze kterých bylo možno vyhodnotit odpovědi na zvolené výzkumné otázky, jenž jsem si stanovila na počátku průzkumu.

Celkově lze říci, že atmosféra a vztahy žáků jsou na většině škol hodnoceny kladně. Děti mají dle svých rodičů ve třídách více kamarádů a do školy se až na drobné výjimky těší. Právě otázka, zjišťující, zda se těší dítě do školy, vzbuzovala úsměv u respondentů, kteří mají své dítě ve vyšších ročnících ZŠ. Několikrát se objevil u této otázky tzv. „smajlík“ nebo poznámka „vtipné“. Rodiče jsou také vesměs spokojeni s kolektivem, s nímž dítě přichází ve škole do styku.

Dále bylo zjištěno, že rodiče mají zájem sledovat, co se ve škole odehrává, je pro ně samozřejmostí popovídat si s dítětem o dění a vztazích ve škole a zároveň si myslí, že přehled o aktivitách školy mají. Zde zase musím podotknout, že nemalá část respondentů, jejichž děti navštěvují vyšší ročník ZŠ, vícekrát poznamenala, že potřebu povídat si se svým dítětem samozřejmě mají, naopak dítě v pubertě tuto potřebu vůbec nemá a informace jsou z něho vyloženě vymáhány (převážně u chlapců).

Na otázku, zda se jejich dítě mohlo někdy stát terčem posměchu či násilí, odpovědělo 34% rodičů kladně. A z celkového počtu respondentů celých 9% označilo odpověď „rozhodně ano“. Je tedy jasné, že část rodičů nějaký hrubý kázeňský incident páchaný na jejich dítěti řešilo. Oproti tomu jsou si poměrně jistí, že by jim tato skutečnost nemohla nijak uniknout a na základě důvěry a pozorování behaviorálních projevů dítěte by příkoří, konané na straně jejich dítěte, odhalili. Selhání připustilo pouhých 20 % respondentů. Následně bylo zjištěno, že důvěra rodičů v chování jejich dětí mimo domov je na velmi dobré úrovni.

Bezpečnost dítěte na škole je též hodnocena poměrně kladně. Negativně se na otázku vyjádřilo 29% respondentů. Podobně je rodiči hodnocena úroveň komunikace se školou a pedagogy, jen 20% rodičů má s komunikací negativní zkušenost.

Zlom nastává v představách rodičů o náplni volného času svých dětí nabízených školou. Poměr kladných a záporných odpovědí se téměř rovná. Dá se tedy říci, že polovina

škol nabízí aktivity, které nejsou veřejností rodičů či žáků akceptovány a vyhledávány nebo jich nabízí malé procento. Naopak druhá polovina hovoří o spokojenosti rodičů vzhledem k nabízeným službám škol, týkajících se volnočasových aktivit.

Největším překvapením byly otázky č. 8 a 11. Zde se mé hypotézy nesetkaly s tak zřejmými výsledky a jsou spíše vyvráceny. Z celkového hodnocení je jasné, že více než polovina respondentů nemá zájem účastnit se vzdělávacích akcí pořádaných školou (otázka č. 8) a dalších 35% rodičů z celkového počtu nerespektuje úsilí školy o jejich zapojení do školních aktivit (otázka č. 11). Přičemž je velmi znatelný rozdíl u rodičů žáků 1. – 4. ročníku ZŠ (40 respondentů) a ročníků vyšších (35 respondentů). Pokud hodnotím reakci rodičů dětí navštěvující 5. – 9. ročník ZŠ, vykazují více jak poloviční nezájem vztahy se školou podpořit, a to v obou výše uvedených otázkách. Jak už bylo uvedeno a zhodnoceno výše, s přibývajícím věkem dítěte a postupem do vyšších ročníků, zájem rodičů o zapojení se do školních aktivit rapidně klesá.

Závěr

V bakalářské práci jsem se zabývala problematikou primární prevence šikany a sociálním klimatem ve školním prostředí.

Cílem teoretické části bylo podat souhrnně dostupné informace čerpané z odborné literatury, jiných odborných textů a internetu. Zaměřila jsem se na obecný pojem šikany se stručným popisem míst výskytu, uvedla jsem základní členění a možné příčiny. Dále jsem se ve své práci zabývala preventivními opatřeními a informovala o programech podporující zdraví v prostředí základních škol. Posléze jsem přešla k terminologii školního klimatu, pokračovala možnostmi jeho zkoumání a závěr teorie patřil pohledu do vnitroresortních předpisů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR pro oblast prevence a šikany.

Cílem empirické části bylo získat přehled o názorech rodičů na klima školy a třídy, kterou navštěvují jejich děti, a to pomocí dotazníkového šetření. Otázky směřovaly ke zkušenostem, dojmům, informovanosti, vztahům a spolupráci. Výsledky průzkumu jsem zpracovala dle jednotlivých otázek a následně shrnula a popsala zjištění.

V teoretické části práce jsem se dozvěděla spoustu zajímavých informací, praktická část mi poskytla odpovědi i překvapivá zjištění. Jsem si vědoma, že posouzení klimatu školy či třídy z pohledu rodičovské veřejnosti nebylo zjišťováno pomocí objektivních ukazatelů. Šlo spíše o zmapování subjektivních pocitů rodičů, nakolik dokáží vnímat své dítě a jeho školní docházku spojenou s různorodými vztahy, kde právě i rodiče sehrávají svou neopomenutelnou roli. Nejvíce mne překvapily názory rodičů v posouzení jejich možné integrace do školních aktivit. Také si myslím, že svou úlohu sehrál fakt, že dotazník jsem nikomu nevnucovala a vyplňovali ho lidé, kteří byli ochotni se do mého šetření dobrovolně zapojit. Z toho vyvozuji, že výsledky průzkumu jsou tímto ukazatelem velmi ovlivněny a považuji je proto více za inspirativní. Obětavost rodičů a poskytnutí pomoci při zpracování mé bakalářské práce spojuji s jejich obětavostí na poli školních vztahů. Musím také upozornit, že největší zájem projevily maminky, jejichž ratolesti navštěvují první a druhý ročník základních škol. Později jsem je musela odmítat a složitěji shánět ochotné rodiče dětí z vyšších ročníků, což byl značný problém. Tato skutečnost podtrhuje má popsaná překvapivá zjištění v praktické části práce.

Myslím, že v závěru není podstatné dlouhými úvahami upozorňovat na důležitost primární prevence ve školách. Tato skutečnost je myslím každému jasná. Ráda bych ale podotkla, že je v zájmu každého člověka, podporovat zdravé vztahy a vážit si jich. Proč tedy nezačít právě u svých dětí a více se nepodílet na zdravém fungování školy, kam dochází? Proč nepodpořit otevřenou komunikaci a neposílit vzájemné pozitivní vztahy se školou? Vždyť děti a jejich zdravý vývoj jsou naše budoucnost!

Resumé

Bakalářská práce pojednává a zaměřuje se na primární prevenci a sociální klima ve školách spojených s fenoménem šikany a je rozdělena na část teoretickou a praktickou.

Teoretická část se zabývá poznatky čerpanými z odborné literatury, jiných odborných textů a internetu. Definuje šikanu obecně, stručně popisuje místa výskytu, uvádí základní členění a možné příčiny. Dále informuje o preventivních opatřeních a programech, popisuje terminologii školního klimatu a formuluje jeho zkoumání. Závěr je věnován informacím zpracovaným na základě platných předpisů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR v oblasti prevence a šikany.

Podstatu praktické části tvoří dotazníkové šetření mezi rodiči žáků základních škol. Cílem dotazníku je získat přehled o názorech rodičů na klima školy a třídy, kterou navštěvují jejich děti. Otázky dotazníku směřují ke zkušenostem a dojmům, informovanosti, vztahům a spolupráci.

Anotace

Bakalářská práce na téma: „Prevence šikany a sociální klima ve školním prostředí“ je rozdělena do části teoretické a praktické.

V úvodu teoretické části nalezneme stručnou charakteristiku problematiky šikany. Hlavní část práce tvoří informace o preventivních opatřeních a programech, popis terminologie školního klimatu a formulace jeho zkoumání. Závěr je věnován údajům zpracovaným na základě platných předpisů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR v oblasti prevence a šikany.

Podstatu praktické části tvoří dotazníkové šetření mezi rodiči žáků základních škol. Cílem dotazníku je získat přehled o názorech rodičů na klima školy a třídy, kterou navštěvují jejich děti. Otázky dotazníku směřují ke zkušenostem a dojmům, informovanosti, vztahům a spolupráci.

Klíčová slova: agrese, dítě /žák/, chování, násilí, pedagog, prevence, prostředí, rodiče, sociální klima, spolupráce, šikana, škola, třída, výchova, vztahy, zdraví.

Annotation

Bachelor's thesis on the theme: "Prevention of chicane and social climate at school is divided into theoretical and practical parts.

In the introduction of theoretical section a brief characteristics of chicane problem can be found. The main part of the thesis consists of information on preventive measures and programs, a description of the terminology of school climate and the formulation of its examination. The conclusion is dedicated to data, processed based on existing regulation of Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic in the field of chicane prevention.

Essence of the practical part consists of questionnaire survey among parents of pupils of primary schools. The aim of the questionnaire is to obtain an overview of the views of parents on school climate and class, attended by their children. Questionnaire is targeted on their experience, opinions, information, relations and cooperation.

Keywords: aggression, child / student / conduct, violence, teacher, prevention, environment, parents, social climate, cooperation, chicane, school, class, education, relationships, health.

Literatura a prameny

Vnitroresortní předpisy MŠMT

1. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č. j. 24 246/2008-6, Věstník 1/2009.
2. Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci, sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízení, č.j. 20 006/2007-51.
3. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008, č.j.: 10 844/2005-24
4. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2009-2012, č.j. 37/2009-61.
5. Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení (MŠMT 2001)

Knihy, monografie a sborníky

6. Bendl, Stanislav: Prevence a řešení šikany ve škole. 1. vyd., Praha, ISV, 2003, 197 s., ISBN 80-86642-08-9.
7. Budinská, M. Prevence – nadstandardní služba školy. In Chráska, M., Tomanová, D., Holoušová, D. (ed.) Klima současné české školy. Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno, Konvoj, 2003, s. 63–69. ISBN 80-7203-064-5.
8. Grecmanová, H. Klima současné školy. In Chráska, M., Tomanová, D., Holoušová, D. (ed.) Klima současné české školy. Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno, Konvoj, 2003, s. 14–27. ISBN 80-7203-064-5.
9. Kolář, Michal: Bolest šikanování. 2. vyd., Praha, Portál, 2005, 256 s., ISBN 80-7367-014-3.
10. Kolář, M. Projekt sedmivrstevné prevence školního šikanování. In Chráska, M., Tomanová, D., Holoušová, D. (ed.) Klima současné české školy. Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno, Konvoj, 2003, s. 28–31. ISBN 80-7203-064-5.
11. Kraus, Bohuslav: Člověk – prostředí – výchova. Brno, Paido, 2001, 199 s., ISBN 80-7315-004-2.
12. Kudelová, A. Tvorba bezpečného sociálního klimatu ve škole podporující zdraví. In Chráska, M., Tomanová, D., Holoušová, D. (ed.) Klima současné české školy. Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno, Konvoj, 2003, s. 104–110. ISBN 80-7203-064-5.

13. Mareš, J. Zamyšlení nad pojmem klima školy. In Chráska, M., Tomanová, D., Holoušová, D. (ed.) *Klima současné české školy*. Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno, Konvoj, 2003, s. 32–42. ISBN 80-7203-064-5.
14. Pešková, J. Společenská determinace školního klimatu. In Chráska, M., Tomanová, D., Holoušová, D. (ed.) *Klima současné české školy*. Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno, Konvoj, 2003, s. 43–45. ISBN 80-7203-064-5.
15. Říčan, Pavel: *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd., Praha, Portál, 1995, 95 s., ISBN 80-7178-049-9

Informace z internetu

16. Havlíková, M., Kolář, M.: Sociální klima v prostředí základních škol ČR. *Učitelství listy* 2001/2002, č. 8, str. 12-14. Dostupné na:
<<http://ucitelskelisty.ceskaskola.cz/Ucitelskelisty/Ar.asp?ARI=100811&CAI=2153&EXPS=%22SOCIALN%CD%2A%22+AND+%22KLIMA%2A%22+AND+%22V%2A%22+AND+%22PROST%D8ED%CD%2A%22>> .
17. MAREŠ, Jiří: *Sociální klima školní třídy: Přehledová studie*, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha 1998. Dostupné na:
<http://klima.pedagogika.cz/trida/doc/Mares_Klima_tridy.pdf> .
18. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/>> .
19. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Zkrácená závěrečná zpráva projektu MŠMT: Specifický Program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních*. Dostupné na:
<<http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>> .
20. Program škola podporující zdraví. Dostupné na: <<http://www.program-spz.cz/cs>> .
21. *Slovník cizích slov*. [online]. Dostupné na: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>> .
22. *Wikipedie, otevřená encyklopedie*. [online]. Dostupné na:
<<http://www.wikipedia.org/>> .

Přílohy

Příloha č. 1

Vzor dotazníku

Příloha č. 2

Tabulka výsledků dotazníku dle jednotlivých ročníků ZŠ

Příloha č. 1

Dotazník školního klimatu pro rodiče

Cílem tohoto dotazníku je získat přehled o názorech rodičů na klima školy a třídy, kterou navštěvují jejich děti (spolupráce, informovanost, vztahy, možný výskyt šikany, možnosti prevence, dojmy... atd.)

Všechny informace získané z tohoto dotazníku mají důvěrný charakter a budou zpracovány pouze pro účely praktické části bakalářské práce v rámci studia na Fakultě humanitních studií Univerzity T. Bati ve Zlíně.

Ráda bych Vás požádala o spolupráci a vyplnění následujících otázek dotazníku, které věnují pozornost Vaším názorům a zkušenostem.

Z odpovědí vyberte prosím takovou, která se podle Vašeho názoru nejvíce blíží skutečnosti a označte ji. Chcete-li sdělit něco navíc, využijte volnou část dotazníku (zadní stranu)

Děkuji za ochotu

Alena Slivanská

Vaše dítě je:

- žák
- žákyně

Dítě navštěvuje školu:

- ve městě
- na vesnici

Prospěch vašeho dítěte je převážně:

- výborný
- chvalitebný
- dobrý
- dostatečný
- nedostatečný

Jaký ročník navštěvuje Vaše dítě?
(odpovídající ročník zakroužkujte)

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Dotazník vyplňuje:

- otec
- matka

Vaše nejvyšší dosažené vzdělání:

- základní
- vyučená(ý)
- středoškolské
- vysokoškolské

U každé z následujících otázek zakroužkujete číslo dle toho, do jaké míry s daným tvrzením souhlasíte.

1 – rozhodně ano   **2 - spíše ano**   **3 - spíše ne**   **4 – rozhodně ne**

1) Ve třídě mého dítěte je příjemná atmosféra a dobré vztahy mezi spolužáky.	1	2	3	4
2) Má Vaše dítě ve třídě hodně kamarádů?	1	2	3	4
3) Jste spokojeni s kolektivem žáků, se kterým Vaše dítě přichází ve škole do styku?	1	2	3	4
4) Těší se Vaše dítě do školy?	1	2	3	4
5) Máte přehled o činnostech a aktivitách školy?	1	2	3	4
6) Jste spokojeni s úrovní komunikace s Vámi? (včasné a úplné informace o programu dítěte ve škole, výsledcích, případných problémech, schopnost pedagoga podat odbornou radu, akceptovat Vaše připomínky, ... atd.)	1	2	3	4
7) Domníváte se, že je Vašemu dítěti ve škole zaručena naprostá bezpečnost?	1	2	3	4
8) Měla by škola pořádat vzdělávací akce i pro rodiče?	1	2	3	4
9) Naplňuje škola Vaše představy o kulturním vyžití volného času Vašeho dítěte?	1	2	3	4
10) Škola se dostatečně věnuje prevenci sociálně patologických jevů (závislosti, agresivita, šikanování, rasismus, vandalismus, .. atd.)	1	2	3	4
11) Škola by měla usilovat o zapojení rodičů do školních aktivit?	1	2	3	4
12) Hovoříte doma s dítětem o vztazích a dění ve škole?	1	2	3	4
13) Je možné, že se Vaše dítě někdy stalo obětí posměchu či hrubého zacházení ze strany spolužáků?	1	2	3	4
14) Mohl by nějaký hrubý kázeňský incident páchaný na Vašem dítěti uniknout Vaší pozornosti? (vzájemná důvěra, pozorování změn v chování, ... atd.)	1	2	3	4
15) Důvěřujete svému dítěti, že se mimo domov chová dle pravidel slušného chování?	1	2	3	4

